

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Živa Zore

Mentor: red. prof. dr. Slavko Splichal

USMERJANJE JAVNOSTI PRI OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE

diplomsko delo

Ljubljana, 2006

Zahvala

Zahvaljujem se mentorju, red. prof. dr. Slavku Splichalu, za pomoč, potrpežljivost ter višanje standardov in ciljev.

Zahvaljujem se svoji družini za izkazano podporo in ljubezen ter vzpodbudo k uresničevanju zastavljenih ciljev.

Zahvaljujem se Luku, Staši in Alji za vse ure, ki so jih namenili za poslušanje problemov in napredkov moje diplomske naloge.

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a ZIVA ZORE, z vpisno številko 21017936,
rojen/-a 24.5.1982 v kraju Slavni Gradec, sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:
Vsmerjanje javnosti pri odcepitvi Slovenije od Jugoslavije

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo diplomskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 14.9.2006

Podpis avtorja/-ice: Ziva Zore

USMERJANJE JAVNOSTI PRI OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE

Diplomsko delo proučuje medijsko usmerjanje javnosti v procesu osamosvajanja Slovenije. V prvem delu diplomske naloge je predstavljena kratka zgodovina Slovenije ter Slovenije znotraj Jugoslavije, ki je avtorici pri analizi vrednostno določenih trditev pomagala ločevati dejstva od vrednotenj. V drugem delu poskuša avtorica na podlagi hegemonistične teorije definirati slovenski medijski sistem v obdobju socializma ter ga primerja z jugoslovanskim medijskim sistemom in medijskimi sistemi drugih socialističnih držav. Teoretični del zajema tudi teorijo funkcije prednostnega tematiziranja medijev, ki služi razumevanju rezultatov funkcije prednostnega tematiziranja. Analiza je bila opravljena na uvodnikih treh slovenskih časnikov, zato je v teoretičnem delu razložena tudi teorija uvodnikov. V empiričnem delu sta bili opravljeni dve analizi: analiza funkcije prednostnega tematiziranja in analiza vrednostno določenih trditev. Avtorica z analizo vrednostno določenih trditev preverja, ali so slovenski dnevnikarji za svoje bralce konstruirali podobe o Jugoslaviji in Sloveniji in s tem svoje bralce usmerjali k osamosvojitvi Slovenije.

Ključne besede: mediji in socializem, usmerjanje javnosti, analiza uvodnikov, prednostno tematiziranje, Osgoodova analiza.

THE GUIDANCE OF PUBLIC IN THE PROCESS OF INDEPENDENCE OF SLOVENIA

The study examines media guidance of the public in the process of Slovenia's emancipation. In the first part a brief history of Slovenia and Slovenia within Yugoslavia is presented that has enabled the author to differentiate facts from opinions. In the second part on the basis of the theory of hegemony the author tries to define Slovenian media system in the era of socialism. It has been compared to the media system of Yugoslavia and to media systems of other socialist countries. The theory of agenda setting, serving the purpose of understanding the results of agenda setting in the empirical part, is also included in the theoretical part. The analysis has been carried out by examining the editorials of three Slovenian dailies. Therefore, the theory of editorials is also included in the theoretical framework. In the empirical part two analyses have been done. Firstly, there are the results of the agenda setting function. Secondly, the author examines whether the Slovenian dailies constructed the images of Slovenia and Yugoslavia for their readers and, consequently, guided them to the emancipation of Slovenia.

Key words: media and socialism, guidance of public, editorial analysis, agenda setting, Osgood.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	7
2	ZGODOVINSKI OKVIR	8
2.1	ZDRUŽITEV JUGOSLOVANSKIH NARODOV.....	8
2.2	NASTANEK FLRJ.....	8
2.3	JUGOSLOVANSKA EMANCIPACIJA.....	9
2.4	PONOVA VZPOSTAVITEV ZVEZNE OBLASTI.....	10
2.5	KRIZNA LETA PRED RAZPADOM SFRJ IN KREPITEV SLOVENSKE OSAMOSVOJITVENE ZAVESTI.....	12
2.6	POTI OSAMOSVOJITVE IN DOKONČNI RAZPAD JUGOSLAVIJE	14
2.7	RAZPAD JUGOSLAVIJE IN MEDNARODNA SKUPNOST	15
3	TEORETIČNI OKVIR	16
3.1	MEDIJI V SOCIALIZMU	18
3.1.1	MEDIJI V JUGOSLAVIJI.....	21
3.1.2	MEDIJI V SLOVENIJI	26
3.2	PREDNOSTNO TEMATIZIRANJE	28
3.2.1	PREDNOSTNO TEMATIZIRANJE IN VPLIV NA POLITIČNA STALIŠČA JAVNOSTI	30
3.2.2	UVODNIK KOT ŽANR PREDNOSTNEGA TEMATIZIRANJA	31
4	ANALIZA	35
4.1	ANALIZA PREDNOSTNEGA TEMATIZIRANJA	35
4.2	ANALIZA USMERJENOSTI UVODNIKOV.....	37
4.2.1	METODA	37
4.2.2	REZULTATI ANALIZE VREDNOSTNO DOLOČENIH TRDITEV	39
5	RAZPRAVA IN SKLEP	52
6	LITERATURA	57
7	PRILOGA	60

KAZALO TABEL

Tabela 4.1.1: Vzorec vseh uvodnikov po letih	35
Tabela 4.1.2: Vzorec uvodnikov, ki razpravljajo o Jugoslaviji in Sloveniji v Jugoslaviji	36
Tabela 4.1.3: Odstotek uvodnikov, ki razpravljajo o Jugoslaviji in Sloveniji v Jugoslaviji.....	36
Tabela 4.2.2.1: Direktno in indirektno vrednotenje objektov percepcije po državah	44
Tabela 4.2.2.2: Direktno in indirektno vrednotenje gospodarskih objektov percepcije	46
Tabela 4.2.2.3: Direktno in indirektno vrednotenje političnih objektov percepcije	49
Tabela 4.2.2.4: Direktno in indirektno vrednotenje objektov percepcije družbenih sistemov.....	49
Tabela 4.2.2.5: Direktno in indirektno vrednotenje objektov percepcije o uporabi sile.....	50
Tabela 4.2.2.6: Skupno vrednotenje vseh objektov percepcije	51

1 UVOD

Samostojnost Slovenije danes razumemo kot željo Slovencev v času življenja v Jugoslaviji. Samostojnost, ki so jo Slovenci izglasovali na plebiscitu, se zdi naravna. Z današnjega vidika jo razumemo kot odločitev ljudi, za katero so se sami odločili in je nastala v glavah slovenske javnosti. Nas bo zanimalo, kakšno vlogo so pri tej odločitvi odigrali mediji. Ukvarjali se bomo torej z medijsko konstrukcijo realnosti. Zanimalo nas bo, ali so mediji v letih 1987 do 1992 gradili določeno podobo, ki so jo ljudje morebiti vzeli za svojo.

Analizirali bomo uvodnike treh slovenskih dnevnikov – Dela, Dnevnika in Večera, v letih od 1987 do 1992. Opravili bomo dve vrsti analize: analizo prednostnega tematiziranja in analizo vrednostno določenih trditev. Z analizo prednostnega tematiziranja bomo ugotavljali, ali so slovenski mediji posvečali več prostora določenim temam o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji kot drugim temam, in če so s tem usmerjali pozornost bralcev. Analiza prednostnega tematiziranja zahteva razumevanje same funkcije prednostnega tematiziranja, zato se bomo podrobneje posvetili razumevanju funkcije prednostnega tematiziranja.

Drugi del analize oziroma analiza vrednostno določenih trditev pa nam bo pokazala, ali so slovenski mediji z vrednotenjem Slovenije in Jugoslavije ter s tem povezanih tem svoje bralce usmerjali k osamosvojitvi Slovenije. Tudi analiza vrednostno določenih trditev zahteva svojo teoretično podlago. V prvem delu diplomske naloge bomo na kratko pregledali zgodovino Jugoslavije in Slovenije znotraj Jugoslavije. Ta nam bo kasneje pomagala ločevati dejstva od vrednotenj. Za razlago in razumevanje rezultatov analize je potrebno razumeti medijski sistem, ki je bil značilen za tisti čas v Sloveniji. V teoretičnem delu bomo tako slovenski medijski sistem primerjali z drugimi socialističnimi medijskimi sistemi ter med njimi iskali vzporednice in razlike. Analiza vrednostno določenih trditev je v našem primeru specifična, ker se bomo ukvarjali z uvodniki. Teorija uvodnikov nam bo pomagala razumeti morebitne kasnejše nejasnosti, do katerih bi lahko prišlo v analizi zaradi analiziranja uvodnikov.

Namen naloge je ugotoviti, v kolikšni meri so slovenski dnevnik usmerjali pozornost svojih bralcev, ter ali so bili v svojih uvodnikih pristranski in so različne akterje sistematično različno vrednotili. Poleg tega bomo skušali pokazati, da glavni slovenski dnevnik niso bili homogeni, homogenost pa je ena glavnih značilnosti medijev v socialističnih medijskih sistemih. To pomeni, da bomo z analiziranjem uvodnikov skušali pokazati, da slovenski medijski prostor ni bil tipično socialističen, oziroma da so med mediji obstajale določene razlike.

2 ZGODOVINSKI OKVIR

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je krepila in razvijala težnja po osamosvojitvi Slovenije. Za razumevanje tega procesa je potrebno poznati zgodovino Slovenije in položaj Slovenije v Jugoslaviji v sklopu skupne države. Naslednja podpoglavja so namenjena krajšemu zgodovinskemu pregledu, ki bo v kasnejši analizi pomagal razumeti dogajanje na političnem področju in stanje jugoslovanskega in slovenskega medijskega sistema.

2.1 ZDRUŽITEV JUGOSLOVANSKIH NARODOV

Skupna državna zgodovina južno slovanskih narodov se začne 29. 10. 1918 z nastankom Države Slovencev, Hrvatov in Srbov oziroma Države SHS (Globočnik in drugi 2000: 223). Slavnostni govornik, Ivan Hribar, ki je razglasil samostojno državo, jo je neuradno imenoval kar Jugoslavija. Po več kot tisoč letih se je Slovenija rešila germanskih okov in vstopila v novo državo, v kateri je imela federalen položaj in svojo narodno vlado v Ljubljani. Ta je obstajala le do januarja 1919, nato pa so ustanovili novo deželno vlado, ki je imela omejene pristojnosti. Nova država je imela že na začetku veliko težav. Ena večjih je bila srbsko zavzemanje za združitev vseh Srbov v eni državi. Tako je 1. 12. 1918 prišlo do združitve Države Slovencev, Hrvatov in Srbov s Kraljevino Srbijo in nastala je Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev oz. Kraljevina SHS (wikipedia, 23. 8. 2006). Tudi v Kraljevini SHS so obstajala velika trenja, predvsem zaradi različnih nacionalnih interesov. V Kraljevini SHS so bili Srbi hegemoni. Z Vidovdansko ustavo leta 1921 so narode spremenili v plemena in ustoličili monarhijo, centralizem in unitarizem. Leta 1929 se je začelo obdobje diktature kralja Aleksandra. Kralj Aleksander je razveljavil Vidovdansko ustavo, razpustil narodno skupščino in vse politične stranke ter se razglasil za edino oblast v državi. Še vedno so bila uveljavljena le plemenska imena, narodi niso bili priznani. Diktatura je temeljila na nacionalnem unitarizmu. Kraljevina SHS se je leta 1929 preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo. Leta 1934 je bil kralj Aleksander ubit in s tem se je zaključilo obdobje diktature. (Globočnik in drugi 2000: 223–245)

2.2 NASTANEK FLRJ

Med drugo svetovno vojno je bila Jugoslavija na strani zaveznikov, čeprav je najprej pristopila na stran trojnega pakta. Vojna se je končala z zmago zaveznikov, oziroma v

primeru Slovenije, z zmago narodnoosvobodilnega gibanja, na čelu katerega je bila ves čas Komunistična partija Slovenije, ki je bila del Komunistične partije Jugoslavije. Hkrati z narodnoosvobodilnim bojem je potekala tudi revolucija. Ta je bila eden bistvenih ciljev komunistov. Po vojni je bil sicer v veljavi večstrankarski sistem, vendar do njegovega razvoja ni prišlo. Komunisti so dokončno prevzeli oblast 11. 11. 1945, ko je na tedanjih volitvah z veliko premočjo zmagala Ljudska fronta Jugoslavije. Nova oblast je kraljevino spremenila v republiko in tako je nastala Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ). Leta 1947 je bila sprejeta prva slovenska ustava v zgodovini slovenskega naroda. Kljub navidezni samostojnosti je Slovenija vseeno izgubljala na avtonomiji. Takoj po vojni ji je bila odvzeta vojska, tudi OF je postala le privesek Jugoslovanske Ljudske fronte. Jugoslavija se je centralizirala in začela ubirati socialistično pot po vzgledu Sovjetske Zveze. Zaradi ključne vloge komunistične partije, države in njenega aparata se je nova ureditev imenovala državni oz. administrativni socializem. Prvi občutek slovenskega nezadovoljstva je sledil že kmalu po nastanku FLRJ. Slovenija je bila gospodarsko najbolj razvita republika v Jugoslaviji, zato se je velik del ustvarjenega dohodka po sistemu solidarnosti pretakal v manj razvite republike in avtonomno pokrajino Kosovo. V Sloveniji je začel nastajati občutek izkoriščenosti, hkrati pa je postajal vse bolj prisoten konflikt interesov med republikami in narodi v Jugoslaviji, ki je prerasel v odkrit spor v osemdesetih letih ter se končal z razpadom Jugoslavije.

2.3 JUGOSLOVANSKA EMANCIPACIJA

Ključnega pomena za nadaljnji razvoj Jugoslavije je bil spor z Informbirojem leta 1948, ki je bil posledica vztrajanja Jugoslavije pri enakopravnih odnosih s SZ. Čeprav se je Jugoslavija s Titom na čelu borila proti obtožbam in napadom Informbiroja, vseeno sama ni bila dovolj močna, da bi kljubovala vojaškimi, političnimi in gospodarskim pritiskom. Tito je zaprosil za pomoč zahodne države. Te so v zameno zahtevale demokratizacijo Jugoslavije. Posledica je bila oddaljevanje Jugoslavije od ostalih socialističnih držav in uvajanje nove oblike socializma, ki so ga imenovali samoupravni socializem. Sprememba političnega sistema je povzročila tudi spremembo medijskega sistema. Leta 1950 je bil sprejet zakon o delavskih svetih, s katerim je državna lastnina postala družbena; s tem so se tudi medijska podjetja delno osvobodila državnih jarmov. Uradno so dobili glavno moč odločanja delavci, ki naj bi upravljali podjetja. Od tod tudi ime samoupravljanje. Leta 1952 se je KPJ preimenovala v Zvezo komunistov Jugoslavije, vendar je kljub navidezni moči delavcev še vedno obdržala vodilno funkcijo v Jugoslaviji. (Globočnik in drugi 2000: 260–264)

V letih, ki so sledila, je bil nacionalizem republik vedno močnejši. V ospredje je prihajal Kardeljev koncept, ki je predvideval okrepitev avtonomije republik v skladu z njihovo izvorno suverenostjo (Pirjevec 1995: 282). Na V. plenemu CK je prišlo do prenove hierarhične strukture ZKJ. ZKJ so želeli približati množicam. S tem pa so povečali pooblastila republiških ZK-jev. 1967 so bili sprejeti ustavni amandmaji, ki so dodatno oslabili zvezni izvršni svet in tudi zvezno skupščino v korist republiških in pokrajinskih skupščin. Srbi so izgubili relativno večino v zvezni skupščini. Z izgubo velikega dela pristojnosti zvezne vlade je prišlo do še večjega ločevanja med republikami. Vsaka republika je želela uveljaviti svojo gospodarsko politiko in se ni ozirala na skupno dobro. Slovenci so v tem času gradili samostojno družbo, ki bi bila čimbolj neodvisna od federacije. Slovenski cilj je bila nacionalna suverenost in gospodarska emancipacija republike. Slovenci so bili v Jugoslaviji vedno bolj nezadovoljni. Počutili so se izkoriščane, saj so predstavljali le 8,3 % jugoslovanskega gospodarstva, pokrivati pa so morali od 17 do 20 % zveznih stroškov in proporcionalno s tem prispevati v sklad za nerazvite. Slovensko nezadovoljstvo je izbruhnilo na dan s »cestno afero«. Na slovenskem ozemlju naj bi se zgradila avtocesta, ki bi Jugoslavijo povezovala z zahodom in srednjo Evropo. Denar, ki bi ga morala Slovenija dobiti od ZIS-a, je ta namenil izgradnji cest v Srbiji in Bosni. Slovenci so bili ogorčeni. Prišlo je do protestov in pouličnih manifestacij, ki so vsebovale tudi separistične težnje. Jugoslovanska vlada je utišala slovenske demonstrante in slovensko vlado označila za nacionalistično. Nacionalizem in želja po suverenosti republik ni popustila. 1971. leta so bili sprejeti ustavni amandmaji, ki so na novo definirali »*Jugoslavijo, kot državno skupnost prostovoljno združenih narodov ter njihovih socialističnih republik in avtonomnih pokrajin*« (Pirjevec 1995: 298).

V sredi 60. let 20. stol. je problem predstavljalo tudi jezikovno vprašanje. Vse poveljne ustave so sicer razglašale enakopravnost jugoslovanskih jezikov, vendar so v javni rabi uporabljali le srbohrvaščino in s tem diskriminirali ostale jezike. Leta 1966 je slovenska skupščina pozvala ustavno sodišče k odredbi enakopravne uporabe vseh treh jezikov in obeh pisav v zvezni upravi.

2.4 PONOVA VZPOSTAVITEV ZVEZNE OBLASTI

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je v Jugoslaviji prišlo do zatona liberalizma. Partija je zopet dobila monopol, tajna policija je dobila nova pooblastila, močnejšo vlogo je dobila tudi zvezna vlada. Vendar močnejša vloga zvezne vlade ni ogrožala republiških in pokrajinskih vodstev, ki so še naprej ohranila vzvode imenovanja funkcionarjev na zvezni in lokalni ravni.

Do spora med vodstvom Slovenije in vodstvom SFRJ je prišlo, ko je Slovenija začela z reorganizacijo Teritorialne obrambe po svojih merilih. To je v drugih delih Jugoslavije še bolj utemeljilo dolgotrajni sum, da se želi Slovenija osamosvojiti in se zato tako vneto oborožuje. Jugoslovansko vodstvo je Slovenijo obtožilo nacionalizma in seperatizma.

Leta 1971 se je začela pripravljati nova jugoslovanska ustava pod vodstvom Kardelja. Zavzemal se je za močno partijo in Jugoslavijo, ki bi spoštovala drugačnost znotraj nje. Glavni nasprotniki nove ustave so bili srbski centralistični in unitaristični krogi. Ustava iz leta 1974 je formalno vendar nedoločno priznavala pravico vsakega naroda do samoodločbe in odcepitve. Ustava je priznavala enakopravnost narodov in svoboščine državljanov, hkrati pa je vsebovala tudi prikrite in odkrite mehanizme, ki so v praksi omejevali te svoboščine. Ustava tudi ni dovoljevala političnega pluralizma. Z ustavo leta 1974 so spremenili ime FLRJ v SFRJ, iz ljudske je nastala socialistična republika.

Konec sedemdesetih je bila Jugoslavija že globoko v gospodarskem propadu. Tudi Tito je v zadnjih mesecih svojega življenja pesimistično gledal na obstoj in delovanje nadaljnje Jugoslavije. Maja 1980 je Josip Broz Tito, predsednik Jugoslavije in zveze komunistov, umrl. S smrtjo Tita pa se je začel tudi konec Jugoslavije. Napetosti, ki so že dolgo obstajale v Jugoslaviji, so v tem času izbruhnile. Najprej so se oglasili Slovenci, ki so se zavzemali za politični pluralizem. Oglasili so se tudi slovenski intelektualci in začeli izdajati alternativno periodiko Nova revija, ki je bila kritična do oblasti. Prav tako so bile do oblasti kritične še revije Tribuna, Mladina in Katedra.

Prenovo jugoslovanskega sistema je zahtevala tudi gospodarska kriza. Inflacija je naraščala, gospodarska razdrobljenost se je povečevala, ker je vsaka republika ali pokrajina želela obvarovati svoje interese.

Jugoslovanske razmere je zaostрила tudi pobuda po poenotenju pouka književnosti v vseh jugoslovanskih šolah. Ta skupna programska jedra bi poenotila poučevanje vseh jugoslovanskih književnosti. Priviligirana bi bila srbsko-hrvaška književnost, na račun slovenske in makedonske. Reakcije slovenskih predstavnikov in javnosti so bile burne. Do realizacije načrtov ni prišlo. Slovenski odpor pa je sprožil tudi vrsto obtožb ostalih jugoslovanskih politikov in javnosti o slovenski domišljavosti in želji po osamosvojitvi.

2.5 KRIZNA LETA PRED RAZPADOM SFRJ IN KREPITEV SLOVENSKE OSAMOSVOJITVENE ZAVESTI

Leta 1986 je predsednik zvezne vlade postal Branko Mikulić. Slovenija in Hrvaška sta bili skeptični, vendar sta ga sprejeli, ker je bil podpornik republiške avtonomije. V tem času sta se v Srbiji in Sloveniji dokončno uveljavili dve nasprotujoči si politični kulturi. Med njima ni bilo več nobene možnosti za sporazum. Konflikt je izhajal iz različnih življenjskih izbir, ki sta se razlikovali predvsem v političnih in gospodarskih usmeritvah. Srbi so se zavzemali za avtokratično, vase zaprto Jugoslavijo ter hkrati spodbujali srbski nacionalizem. Slovenci so se želeli odpreti Evropi in svetu. Želeli so razviti civilno družbo in se vključiti v integracijske in politične tokove zahodne Evrope. Ključna točka, ki je vodila do priznanja odprtega konflikta, je bila izdaja 57. številke Nove revije. Ta je konec marca 1987 posvetila številko »*Prispevku za slovenski nacionalni program*« (Pirjevec 1995: 382). Zavzemali so se za demokratično in pluralistično družbo, ki bi spoštovala suverenost naroda. Postavili so celo tezo o pravici do samoodločbe in osamosvojitvi Slovenije v primeru, da Jugoslavija ne bi spoštovala suverenosti naroda. Vendar je bilo razmišljanje o morebitni osamosvojitvi Slovenije objavljeno prezgodaj, zato so avtorje obsojali celo liberalisti znotraj ZKS. Drugod po Jugoslaviji so v tem prispevku videli neposredno provokacijo. Tudi Mladina je objavljala zelo provokativne članke, predvsem v zvezi z JLA. Vendar je bilo slovensko politično vodstvo do Mladine popustljivo. S takšnim popuščanjem se je Slovenija začela bistveno razlikovati od ostalih jugoslovanskih republik. Hkrati pa se je permisivni slovenski medijski sistem začel močno razlikovati od jugoslovanskega medijskega sistema in medijskih sistemov ostalih socialističnih držav. Domnevamo, da so zgledu alternativnih periodik, Nove revije in Mladine začeli slediti tudi v nalogi analizirani slovenski časniki – Delo, Večer in Dnevnik, ter začeli graditi negativno podobo Jugoslavije. To domnevo bomo v empiričnem delu preverili z analizo vrednostno določenih trditev.

Februarja 1986 je postal predsednik ZK Srbije Milošević. S prihodom Miloševića se je stanje v že tako neenotni Jugoslaviji še poslabšalo. Milošević si je podporo v Srbiji pridobil s tem, da je vzpodbujal srbski nacionalizem, utemeljen na stališčih srbske akademije. Začele so se množične demonstracije srbskega ljudstva, ki je nasprotovalo slovenskim politikom. Domnevamo, da se je s tem podoba Srbije v slovenskih časnikih močno poslabšala in so slovenski časniki Srbijo prikazovali negativno. Milošević je igral na karto Velike Srbije, zaveznika pa si je pridobil v JLA in s tem povečal svojo moč. Milošević in JLA sicer nista

zagovarjala povsem enakih idej, bile pa so si precej podobne. JLA je prav tako kot Milošević potrebovala enotno Jugoslavijo.

Pomembna prelomna točka za Slovence je bil »proces štirih«. Potekal je v Ljubljani, za zaprtimi vrati, v srbohrvaškem jeziku, kar je zanikalo suverenost slovenskega naroda. To je razsrdilo slovensko javnost. Junija 1988 je Bavčarjev odbor za človekove pravice organiziral manifestacije v Ljubljani. Udeležilo se jih je 30.000 ljudi. Ta dogodek je kazal na demokratično usmerjenost Slovencev, hkrati pa je bil to dokaz za vedno večji prepad med Slovenijo in Jugoslavijo. Manifestacije je podprlo tudi slovensko politično vodstvo. Pridružilo se je ljudstvu proti vojski.

Slovence so na novo pretresla dopolnila ustavnih amandmajev, ki so krepila centralizem, utrjevala avtonomijo JLA, povečala vlogo zvezne vlade in ji dajala pooblastila, da poseže v notranje zadeve republik. Zaradi slovenskega splošnega nasprotovanja centralizmu predvidevamo, da so slovenski časniki o jugoslovanskih ustavnih dopolnilih in s tem posledično o jugoslovanski ustavi pisali negativno. Slovenski politiki so ustavne amandmaje kljub splošnemu nezadovoljstvu slovenskega naroda sprejeli, ker so dopolnila vsebovala tudi klavzule o tržnem gospodarstvu. Temu je nasprotovala slovenska opozicija. Januarja 1989 se je slovenska partija odrekla političnemu monopolu v prid demokratičnega razvoja. Naprednejši del ZKS je soglašal s političnim pluralizmom. S tem so nastale nove stranke. Propad enostrankarske oblasti v Sloveniji je imel posledice na različnih področjih. Nastanek novih strank je priznaval pluralnost mnenj, zato predvidevamo, da se je tudi v slovenskih časnikih začela izražati pluralnost. Srbi so političnemu pluralizmu v Sloveniji seveda nasprotovali. Kučan je zagovarjal mnenje, da bo Jugoslavija demokratična ali pa je ne bo. Pomembno vlogo pri ozaveščanju slovenske javnosti je odigrala ZSMS, ki je 8. 5. 1989 organizirala javno sejo, na kateri je Tone Pavček prebral dokument, ki so ga poimenovali Majniška deklaracija. Zahteval je suvereno državo, ki bi jo vodili demokratični, svobodni in pluralistični organizmi. S spremembo republiške ustave, 20. 7. 1989, je bilo črtano dopolnilo o vodilni vlogi partije in priznana je bila pravica do političnega pluralizma. Hkrati so bila dodana dopolnila, ki so govorila o brezpogojni pravici Slovenije do osamosvojitve, pravici da sama odmerja svoj prispevek v zvezno blagajno. Temu ni nasprotovala samo Srbija ampak tudi ostale republike Jugoslavije. A Slovenija je šla svojo pot. 8. 1. 1990 so v Sloveniji razpisali prve svobodne volitve. Te so potekale od 8. do 12. 4. 1990. Volivci so volili po proporcionalnem sistemu. Predsednik države je postal Milan Kučan, večino sedežev v parlamentu so dobile Demosove stranke. Nova slovenska vlada z Lojzetom Peterletom na čelu se je zavzemala za konfederativno Jugoslavijo. Po enaki poti je šla tudi Hrvaška. Srbija

je v tem času uzakonila novo srbsko ustavo, Milošević pa je grozil z razširitvijo Srbije. Konec leta 1990 so tudi Makedonija, Bosna in Hercegovina razpisale prve pluralistične volitve. Jugoslavija kot federacija je začela razpadati. Srbiji je ostala zvesta le še Črna Gora.

2.6 POTI OSAMOSVOJITVE IN DOKONČNI RAZPAD JUGOSLAVIJE

V Sloveniji in na Hrvaškem so v tem času bile prisotne že močne težnje po plebiscitu o osamosvojitvi, na katerem bi se odločali o pogojih življenja v skupni državi oziroma o samostojnosti, če teh pogojev ne bi bilo mogoče doseči. 6. 12. 1990 je slovenska skupščina sprejela zakon o plebiscitu, ki je za osamosvojitve Slovenije od Jugoslavije zahteval absolutno večino. Zvezno predsedstvo je temu nasprotovalo. 23. 12. 1990 se je plebiscitu udeležilo 93,2 % volilnih upravičencev. Od tega jih je bilo kar 88,5 % za samostojno Slovenijo.

20. 2. 1991 je Slovenija podala predlog o sporazumni razdružitvi Jugoslavije. Vendar so bili v tem času slovenski politiki s Kučanom na čelu prepričani, da bo Slovenija odšla tudi brez soglasja ostalih republik. Slovencem je sledila Hrvaška. Kmalu pa sta tudi Makedonija ter Bosna in Hercegovina potrdili, da v Jugoslaviji ne bosta ostali, če odideta Slovenija in Hrvaška. Ko so Srbi dokončno zavrnilo idejo o konfederaciji, je morala Slovenija pripraviti vse potrebno za osamosvojitve. To je pomenilo, da so morali pripraviti ustrezne ukrepe za najpomembnejša področja javnega življenja. Slovenci so se pripravljali na 25. 6. 1991, dan osamosvojitve, kljub opozorilom Markovića, da bo Jugoslavija z vsemi sredstvi branila zunanje in notranje meje Jugoslavije. Menimo, da so tudi slovenski mediji pozdravili odločitev o samostojni Sloveniji in dodatno v medijih, v našem primeru v uvodnikih, ustvarjali podobo o Sloveniji, ki ji bi bilo bolje brez Jugoslavije. Domnevamo torej, da so mediji novi slovenski oblasti pomagali pridobivati zaupanje ljudi. To dokazuje tudi pismo Ministrstva za informiranje, ki je medijem narekovalo izvajanje pro-slovenske propagande. Pismo je hkrati tudi dokaz, da se nova slovenska oblast, čeprav pluralistična, ni dosti razlikovala od stare, socialistične oblasti, ki je medije izrabljala za propagandne namene.

Slovenci so 25. 6. 1991 razglasili samostojnost. Prav tako Hrvati, vendar so se ti omejili le na simbolično gesto, ker še niso imeli urejenih vseh področij, ki jih država potrebuje za osamosvojitve. Tako se je JLA osredotočila le na Slovenijo. V noči na 25. 6. 1991 je JLA dobila ukaz, da naj krene proti Sloveniji. Vojna za slovensko samostojnost je trajala 10 dni in se končala s sprejetjem brionske deklaracije. JLA je v zadnjih letih pred slovensko osamosvojitvijo dobila negativno konotacijo. Negativno dožemanje JLA pa se je še poslabšalo

zaradi agresije JLA nad Slovenijo. Domnevamo, da so slovenski časniki s pisanjem o agresivnosti JLA krepili negativen odnos do JLA.

2.7 RAZPAD JUGOSLAVIJE IN MEDNARODNA SKUPNOST

Razpadu Jugoslavije je ves čas nasprotovala mednarodna skupnost. Domnevamo, da so zaradi nasprotovanja zahoda o samostojnosti Slovenije slovenski časniki zahod prikazovali zelo negativno. Politiki ZDA in Evropske skupnosti sta navijali za enotno Jugoslavijo. Razlogi so bili tako politični kot gospodarski. Zahod je skrbelo, da bo razpad Jugoslavije povzročil nestabilno stanje na jugu Evrope. Hkrati pa so države, ki so Jugoslaviji posojale denar, navijale za enotno Jugoslavijo zaradi lažje izterjave dolgov. ZDA in zahodna Evropa so tako podprli Miloševićevo politiko. ZDA so 21. 6. 1991, štiri dni pred slovensko osamosvojitvijo, izjavile, da ne bodo priznale samostojne Slovenije in Hrvaške. Vendar so zahodni politiki kmalu uvideli, da se je v Jugoslaviji razširila uporaba sile in da so jugoslovanske republike v vojnem stanju. Evropski ministri so še enkrat poskusili s konfederativno rešitvijo, na to je Slovenija celo pristala. Vendar je bilo v tistem času že očitno, da enotne Jugoslavije ne bo več. Srbi so se že usmerili k ideji Velike Srbije in so bili pripravljeni izpustiti Slovenijo iz Jugoslavije. Vendar so nasprotovali osamosvojitvi Hrvaške ter Bosne in Hercegovine, kjer se je začela zelo krvava vojna. Zahod je reagiral prepozno in vojne ni mogel preprečiti. Nemčija se je v začetku decembra odločila, da bo priznala države, ki bodo za to zaprosile. Najprej so Nemcem nasprotovali ostali člani ES, vendar so kmalu uvideli, da je to še najboljša rešitev v danem trenutku. Evropska dvanajsterica je od držav v zameno za priznanje zahtevala spoštovanje človekovih pravic, zaščito manjšin, uresničevanje demokratičnih načel, potrditev obstoječih meja in mednarodnih pogodb bivše Jugoslavije v zvezi z razorožitvijo, omejitvijo jedrskega orožja in regionalno varnostjo (Pirjevec 1995: 432). 15. 1. 1992 so zunanji ministri ES priznali Slovenijo in Hrvaško, počakali pa so s priznanjem Bosne in Hercegovine ter Makedonije. Zgled dvanajsterice je bil nalezljiv; tako so Slovenijo priznale še Ukrajina, baltske republike, Irska, Nova Zelandija, Avstralija, Poljska, Švica, Avstrija, Malta, Madžarska in Kanada. S tem se je za Slovenijo začelo novo obdobje; prvič je nastopila kot samostojen mednarodni subjekt.

3 TEORETIČNI OKVIR

Mediji so ena najpomembnejših institucij v družbi. O vlogah in nalogah, ki jih imajo mediji v družbi, je bilo že veliko povedano. Zato naštejmo le nekatere vloge, ki jih imajo mediji v družbi: vzpostavljanje in artikuliranje javnosti, socializiranje občinstva, funkcija javnega nadzora ter legitimacijska funkcija. Vloge medijev so odvisne od medijskega sistema, v katerem delujejo mediji, medijski sistem pa je odvisen od političnega sistema. Tako naj bi bila v demokraciji najpomembnejša funkcija medijev, npr. funkcija artikuliranja in vzpostavljanja javnosti, v komunističnem medijskem sistemu pa naj bi bile funkcije množičnih medijev reducirane na »javno (re)prezentiranje, propagiranje in legitimiranje političnih odločitev« (Splichal in Vreg 1986: 31). Za teoretično podlago našega problema smo izbrali kulturno kritične teorije, med katere sodi tudi hegemonistični model množičnih medijev. To so teorije, ki domnevajo, da mediji delujejo v funkciji družbene kontrole (Miljan in Cooper 2003: 12). Kulturno kritične teorije medije razumejo kot nadzornike javnosti in ne kot nadzornike oblasti. Hegemonistične teorije so primerne za razlago medijev v socialističnih sistemih ravno zato, ker izpostavljajo, da so mediji nadzorniki javnosti, kar je bilo značilno tudi za socialistične medijske sisteme. Mediji pomagajo konstruirati svet, ki je v interesu oblasti in ne javnosti. Naloga tiskanih občil torej ni le reprezentacija sveta za svoje bralce, ampak mediji svet tudi konstruirajo (Hardt 2001: 5). S konstruiranjem realnosti mediji vplivajo na ljudi. Mediji v socialističnih državah so bili v rokah oblasti, ta pa jih je uporabljala za propagandne namene, za konstrukcijo sveta, ki je opravičeval delovanje oblasti. To pomeni, da je uporaba tiska s strani intelektualne, politične ali ekonomske elite resen problem. Vpliv medijev je viden na dveh ravneh: na družbeni ravni tisk deluje kot družbena institucija, ki sodeluje v procesu političnega odločanja, na ravni posameznika pa tisk spreminja stališča ljudi in njihovo percepcijo realnosti (Hardt 2001: 6). Za našo analizo, v kateri bomo preučevali morebitno usmerjanje javnosti s strani slovenskih časnikov pri osamosvojitvi Slovenije, je pomembna predvsem raven posameznika. To tezo potrjuje tudi Schäffle, ki trdi, da je tisk »ustvarjalec javnega mnenja in kot tak postane najmočnejša institucija v državi« (Hardt 2001: 62). Tisk kot ustvarjalec javnega mnenja ima moč nad mnenji in sodbami, te pa so zelo pomembne za obstoj in vzdrževanje politične elite na oblasti. Tudi Hulteng in Nelson poudarjata moč tiska. Trdita, da kljub temu, da je danes veliko govora o močnem vplivu televizije, tisk še vedno igra pomembno vlogo v širjenju detajlnih informacij o tem, kaj se

dogaja v skupnosti, državi in po svetu (Hulteng in Nelson 1983: 74). Menita, da je ena glavnih nalog tiska oblikovanje mnenj.

Hegemonisti predpostavljajo, da dominantni razred oziroma politična elita v medijih propagira dominantni vrednotni sistem v družbi (Watts 1997: 21). Ta sistem je preslikava vrednot in interesov dominantnega razreda. Politične elite poskušajo na medije vplivati, vendar hegemonisti menijo, da ustvarjalci medijev niso popolnoma omejeni z dominantnim razredom. Kot vidimo, zagovorniki hegemonistične teorije politične elite oz. državne oblasti ne obtožujejo neposrednega narekovanja vsebine medijev, niti ne trdijo, da so mediji orodje vladajočega razreda. Verjamejo pa, da so mediji pristranski in da je to posledica ljudi, ki delujejo v medijskem svetu. Ta predpostavka hegemonistične teorije je zelo primerna za razlaganje slovenskega medijskega sistema. Slovenski medijski sistem se je razlikoval od drugih komunističnih medijskih sistemov. Mediji niso bili neposredno v rokah oblasti oziroma komunistične partije. To se sklada s hegemonistično tezo o relativni svobodi medijev. Hkrati je bilo za slovenski medijski prostor značilno, da so novinarji in uredniki večinoma morali biti člani ZKS, če so hoteli voditi oziroma sodelovati pri časopisu. To pomeni, da je dominantni razred oziroma politična elita na medije vplivala posredno, preko novinarjev in urednikov.

Watts trdi, da novinarski pogled na svet lahko preoblikuje razumevanje občinstva glede tega, kaj je pomembno in kaj ni, kajti avtorjev pogled na svet vpliva na vsebino novic (Watts 1997: 53). To izpostavlja drugo tezo, ki jo podajo zagovorniki hegemonizma. Hegemonistični model predlaga, da je ena najpomembnejših funkcij medijev funkcija prednostnega tematiziranja. Z izbiranjem dogodkov, ki bodo postali novice, in prezentiranjem novic si mediji pridobijo pomemben vpliv na razmišljanje ljudi. Mediji določene probleme bolj izpostavijo kot druge oziroma jim naklonijo več pozornosti. Te teme postanejo za ljudi bolj pomembne. To pomeni, da mediji ljudem podajo teme, o katerih ljudje kasneje razmišljajo (Watts 1997: 21). V novicah ni ubesedena objektivna realnost, ampak so novice del konstruirane medijske realnosti, ki jo mediji svojim občinstvom predstavljajo kot objektivno realnost. Danes dogodek postane novica zaradi odločitve novinarja in ne zaradi objektivne realnosti. Novice so zato družbeno konstruirane in niso nevtralen opis dogodkov. Na novinarjevo odločitev vplivajo različni dejavniki: lastno zanimanje, interesi, pričakovanje pozitivnih ali negativnih sankcij itd.

Zagovorniki hegemonističnega modela kritizirajo tudi pomanjkanje raznolikosti novic. Trdijo, da je homogenost novic posledica malega števila lastnikov časopisov ali pa je to posledica novinarjev in urednikov, ki se bojujejo za obstanek. V našem primeru lahko homogenost

medijskih vsebin razlagamo z vplivom, ki ga je imela oblast. Čeprav slovenski mediji niso bili neposredno v rokah oblasti, je le-ta vseeno imela vpliv na medije. Slovenski mediji so bili pod nadzorom, vsebine so bile tudi cenzurirane, večkrat je časopisom zaradi »neprimernih« vsebin grozila tudi zaplemba. Oblast je na medije vplivala tudi posredno tako, da je bila večina urednikov in novinarjev članov edine stranke, Zveze komunistov.

Vzdrževanje hegemonije je kulturni proces, v katerem mediji odigrajo veliko vlogo (McNair 1995: 57). To ne pomeni, da mediji nujno podpirajo določeno politično stranko, ampak podpirajo obstoječe stanje, status quo. Williams hegemonijo definira kot »ureditev, v kateri je določen način življenja in razmišljanja dominanten ...« (Williams v McNair 1995: 57). Na tem mestu se postavi vprašanje, zakaj razlagati vlogo medijev pri osamosvajanju Slovenije s hegemonističnim modelom, ki zagovarja vzdrževanje statusa quo? Hegemonistični model smo uporabili predvsem zato, ker poudarja izjemno pomembno vlogo medijev v družbi in vpliv politične elite, v našem primeru komunistične partije, na medije. Politična elita deluje v skladu s svojo ideologijo. Mediji zmeraj delujejo znotraj določene ideologije, ki je izraz interesov določene družbene skupine. Ideologija je torej parcialna zavest, ki vpliva na oblikovanje javnega mnenja. Vezana je na politične in ideološke institucije in je kot taka prisotna tudi v množičnih medijih. Argument, ki pokaže, da je osamosvojitve Slovenije dejansko bila nekakšen »status quo«, dobimo v zgodovini, ki priča o stalni slovenski svojeglavosti in želji po samostojnosti. Zato lahko trdimo, da so mediji, ki so zagovarjali osamosvojitve Slovenije, dejansko zagovarjali nekakšen »mentalni status quo«, ki je že dolgo tlel v glavah slovenskega naroda. Ravno Williamsovo razmišljanje o hegemoniji kot dominantnem načinu razmišljanja podpre našo tezo o »mentalnem« statusu quo.

3.1 MEDIJI V SOCIALIZMU

Komunikacijske sisteme smo od ruske revolucije pa do leta 1990 primarno delili, glede na naravo oblasti, na meščanske in socialistične. V okviru te zgodovinsko razredne delitve smo jih delili, glede na način konstruiranja političnih institucij, na demokratične in avtorske. Ločujemo med meščansko demokratičnimi in avtorskimi komunikacijskimi sistemi ter socialistično demokratičnimi in avtorskimi komunikacijskimi sistemi (Vreg 1980: 165). Vsaka družba je zaznamovana s svojim političnim sistemom, ideologijo in nenazadnje tudi z medijskim sistemom. Medijski sistem je odvisen od političnega, ideološkega, zgodovinskega in kulturnega ozadja družbe. Ločujemo med *komercialnim sistemom*, ki je značilen za kapitalistične družbe, *državno-partijskim sistemom*, ki temelji na državni lastnini in pripada

komunističnemu sistemu kot je npr. Sovjetska Zveza, *modelom javnih služb*, ki poudarja družbeni značaj množičnih medijev, ker ga javnost pomaga soustvarjati, ter *modelom komunikacijskega sistema samoupravne družbe*, ki je bil značilen za Jugoslavijo in je temeljil na družbeni lastnini in na družbenem upravljanju (Vreg 1980: 161). Že Vregova delitev komunikacijskih sistemov kaže, da znotraj socialističnih komunikacijskih sistemov obstajajo razlike. V nadaljevanju se bomo podrobneje ukvarjali z mediji v socialističnih sistemih. Želeli bomo pokazati, da so mediji v socialističnih sistemih zaradi specifične narave, ki so jo determinirale vloge in naloge medijev v socialističnih sistemih ter zaradi vpliva oblasti, zanemarili svojo primarno funkcijo, funkcijo pisanja za/o ljudstvu, ki izhaja iz izvorne grške besede *demosiografija*. (Splichal 2000: 48)

Razumevanje medijev v socialističnih sistemih zahteva poznavanje samih socialističnih sistemov in vlogo medijev znotraj socialističnih sistemov. Medijem sta velik pomen dajala Plehanov in Lenin, ki sta časopise obravnavala kot kolektivne propagandiste, agitatorje in organizatorje ljudskih množic, novinarje pa kot individualne propagandiste, agitatorje in organizatorje ljudskih množic (Splichal 2000: 50). Lenin je poudarjal pomembno vlogo medijev pri uresničevanju socialistične revolucije. Poleg marksističnih mislecev so vlogo medijev kot propagandnega mehanizma poudarjali tudi teoretiki Frankfurtske šole. Menili so, da množični mediji niso zgolj orodje totalitarnih režimov, ampak so celo eden glavnih mehanizmov, ki omogočajo obstoj totalitarizma (Curran in Seaten 1985: 257). Trdili so tudi, da množični mediji zaradi pritiska oblasti posredno sporočajo svojim občinstvom, da naj se podredijo in naj bodo poslušni (Curran in Seaten 1985: 259).

Plehanov, Lenin in teoretiki Frankfurtske šole so medije v socialističnih državah razumeli kot integralne dele strukture moči. Mediji so bili za državo pomembni zaradi političnih, vzgojnih in kulturnih razlogov (Splichal 1992: 33). Na splošno velja, da so mediji v socializmu služili predvsem kot podpora oblasti in da so opravljali propagandno funkcijo. Hkrati pa so bili mediji tudi v vlogi nadzornika. Vendar tukaj ne govorimo o funkciji nadziranja oblasti, torej medijih kot četrti veji oblasti, ampak predvsem o njihovi vlogi nadzornikov ljudstva. Hegemonistična teorija izpostavlja ravno to funkcijo medijev. Trdi, da mediji delujejo v funkciji družbene kontrole in tako namesto, da bi nadzorovali oblast, nadzorujejo javnost (Miljan in Cooper 2003: 12). Naslednji značilnosti medijev v socializmu sta poslušnost in zvestoba medijev obstoječi oblasti. Kritiziranje sistema ni bilo dovoljeno. Medijske vsebine so bile pogosto cenzurirane. Mediji v socialističnih političnih sistemih torej niso izpolnjevali osnovne naloge novinarstva, ki izhaja že iz grškega poimenovanja, *demosiografija*, ustvarjanje za/o ljudstvu. Cenzura ni prihajala le z vrha. Poseben primer cenzure je bila

samocenzura novinarjev. Za samocenzuro so obstajali številni razlogi: strah pred kaznijo, strah pred izgubo delovnega mesta, utilitarizem, indoktriniranost. Ne glede na razlog, ki ga je novinar imel, je dejstvo, da je samocenzura obstajala. Samocenzura se sklada s hegemonistično tezo, da na pristranskost medijev ne vpliva le oblast, ampak tudi medijski delavci sami. Medijski delavci so s samocenzuro, ki je izhajala iz različnih razlogov, ustvarjali pristranske medije. Tako javnosti ni oškodovala samo oblast, ki ji je prikrivala določene informacije, ampak tudi novinarji, ki so kasneje priznavali, da so se samocenzurirali. Mediji v socialističnih sistemih so zaradi podrejenosti oblasti pogosto služili za prenos vzgojnih sporočil (Splichal 1992: 33). Tudi to značilnost izpostavlja hegemonistična teorija, ko trdi, da so mediji oblasti pomagali konstruirati podobo sveta, ki je bila v interesu oblasti (Hardt 2001: 5). Na začetku obstoja socialističnih držav je bilo veliko novinarskih žanrov prepovedanih ravno zaradi tega, ker se niso skladali s podobo sveta, države, ki jo je želela oblast preko medijev ustvariti. Senzacionalizem, novice o kriminalu in zgodbe o življenju ljudi so bile dovoljene le v primeru, če so vsebovale neko vzgojno sporočilo oz. kadar je oblast menila, da novice vsebujejo lekcijo, ki jo mora občinstvo slišati. Zabava je bila dovoljena le, kadar je služila indoktrinaciji (Martin in Chaudhary v: Gulyas 2001: 75). To kaže na dejstvo, da so bile medijske vsebine v skladu z interesi oblasti in ne javnosti, kar zopet sovpada s hegemonistično teorijo (Hardt 2001: 5). Vendar je v 50. in 60. letih 20. stoletja prišlo do nekaterih sprememb, predvsem na Poljskem, Madžarskem in Češkoslovaškem. Države so medijski sistem spremenile iz totalitarnega oziroma avtokratičnega v model »popustljive represije« (Splichal 1992: 34). Povečalo se je število publikacij, hkrati pa so mediji prešli iz agresivne ideološke propagande v množično kulturo, ki ideologije ni več vsebovala v tolikšni meri kot prej. Stanje se je dodatno izboljšalo konec 70. let 20. stoletja, ko je prišlo do zloma državno-partijskega monopola, kar je pomenilo nastanek novih medijev, ki niso bili v državni lasti. Vendar jih oblasti niso priznavale, zato so večinoma ostali nelegalni ali pollegalni. Novi mediji niso bili odvisni od komunistične partije in so bili zato bolj svobodni pri izbiri medijskih vsebin. Te spremembe so vplivale tudi na liberalizacijo državnih medijev, ki so začeli uvažati zahodno popularno kulturo. (Splichal 1992: 35)

Kontrola nad mediji se je med posameznimi komunističnimi sistemi razlikovala. Razlike so bile opazne tako v obliki kontrole, stopnji kontrole, ki jo je izvajala oblast ter tudi v tem, kako so mediji in občinstvo zaznavali kontrolo. Medijska zakonodaja v komunističnih sistemih je bila brezhibna a hkrati nedemokratična. Prav zaradi popolnoma represivne zakonodaje je oblast lahko izvajala nadzor nad medijskim delovanjem (Gulyas 2001: 77). Socialistične

medijske sisteme bi lahko glede na Vregovo definicijo uvrstili med socialistično avtokratične sisteme. Tak sistem je imela predvsem Sovjetska zveza, ki je bila popolnoma introvertirana in je svoje državljane »varovala« pred zunanjimi vplivi. Medije je direktno nadzorovala država ali komunistična partija (Splichal 1992: 33). Že Poljska, Madžarska in Češkoslovaška po uvedbi modela »popustljive represije« ne sodijo več popolnoma med socialistično avtokratične sisteme. Kot bomo kasneje videli pa Jugoslavije z »liberalizirano« verzijo socializma, ki je vplivala tudi na bolj liberalen medijski sistem, ne moremo enačiti z socialistično avtokratičnimi medijskimi sistemi.

Na splošno je za socialistične države veljalo, da je časnikarska avtonomija bila bolj želja zagovornikov svobodne besede kot pa stvarnost. Te države medijev niso priznavale kot nosilcev četrte veje oblasti. Mediji niso bili svobodni, ampak so bili od oblasti odvisni. Časnikarska avtonomija je bila iluzija. Vendar je konec 80. let 20. stoletja prišlo do sprememb. Ideja politične in družbene liberalizacije je zmagala v vseh socialističnih državah. Mediji so imeli bistveno vlogo pri prebujanju civilne družbe. Sledile so zahteve po svobodi tiska. Kljub liberalizaciji in demokratizaciji komunikacijske sfere je veliko medijev ostalo v državni lasti, predvsem radiodifuznih medijev. Pri tiskanih medijih je zgodba nekoliko drugačna. Nekatere periodike so nastale kot nova zasebna podjetja, nekatere so bile pol v državni pol v zasebni lasti, nekatere so ostale popolnoma v državni lasti (Splichal 1992: 39). Kljub vsemu pa je nastajanje novih časopisov vodilo k večji pluranosti, ki se je realizirala z zlomom komunizma.

3.1.1 MEDIJI V JUGOSLAVIJI

Na začetku obstoja FLRJ je Jugoslavija sledila modelu socializma po zgledu Sovjetske Zveze. Prav tako je bil jugoslovanski medijski sistem v času FLRJ zelo podoben drugim socialističnim medijskim sistemom. To pomeni, da so bili mediji v času FLRJ sestavni del državno-partijskega aparata. Vloga medijev je bila populiziranje vladajoče ideologije in državno-partijske politike, zato je pogosto prihajalo do cenzure in tudi samocenzure, ki sta bili tako značilni za ostale socialistične države. Množična občila so bila popolnoma odvisna od državno-partijskih proračunov (Splichal in Vreg 1986: 27), zaradi česar je lahko država medije še bolj izkoriščala v svoje propagandne namene. Komunikacijska dejavnost je bila v veliki meri financirana iz državnih in partijskih proračunov. Država je medijski sistem obvladovala tudi z nacionalizacijo. Nacionalizirane so bile vse tiskarne, ustanovljene so bile državne založbe, časopisna podjetja, radijske postaje. Kljub veliki podobnosti

jugoslovanskega medijskega sistema s sistemi drugih socialističnih držav so bili jugoslovanski mediji že v času državnega socializma nekoliko drugačni od medijev drugih socialističnih držav. Razlikovali so se po tem, da je njihova naloga poleg agitacije in propagande bila tudi v ozaveščanju ljudi in demokratizaciji družbenopolitičnega življenja (Splichal in Vreg 1986: 28).

Po sporu z Informbirojem, leta 1948, se je Jugoslavija odmaknila od sovjetskega modela državnega socializma in uvedla model samoupravljanja. Prenova jugoslovanskega družbenega sistema je vplivala tudi na vlogo in položaj medijev. Večina komunikacijskih organizacij je iz državne uprave prešla v samoupravljanje zaposlenih delavcev. S tem, ko so v Jugoslaviji ukinili državne organe za vodenje in upravljanje medijev, so se mediji med seboj začeli tudi vsebinsko razlikovati, v njih so se odražali različni interesi (Splichal in Vreg 1986: 33). Mediji, vsaj zakonsko gledano, niso imeli le primarne propagandne funkcije socialističnih medijev. Poleg večje vsebinske svobode pa je večina medijev postala svobodnejša tudi v ekonomskem pogledu. Odmik od Informbiroja je vplival tudi na odprtost Jugoslavije do zahodnih držav. Jugoslavija sama ni bila dovolj močna, da bi se lahko zoperstavila napadom Sovjetska zveze in si je zato morala poiskati nove »prijatelje«, ki jih je našla v zahodnih državah. Odprtost do zahodnega sveta je bistveno vplivala na nadaljnji razvoj Jugoslavije. Jugoslovanski medijski sistem se je od ostalih socialističnih medijskih sistemov razlikoval po svoji odprtosti v svet. Bil je popolno nasprotje ruskega sistema, ki ni dovoljeval predvajanja tujih vsebin, kaj šele objavljanja tujih političnih informacij v svojih medijih. Socialistične države, ki so v 70. letih v medije začele uvrščati zahodno popularno kulturo, so zaostajale za Jugoslavijo, predvsem pa za Slovenijo, ki je npr. na TV Koper predvajala tudi tuja, italijanska poročila.

Jugoslavija je bila edina socialistična država, ki ni imela avtoritarnega medijskega sistema, ampak paternalističnega (Tomanić 2006: 26). Za paternalističen model je značilno, da po eni strani temelji na državno-partijskem političnem sistemu in planski ekonomiji, po drugi strani pa na samoupravnem pluralizmu interesov in tržni ekonomiji (Splichal 1992: 33). Drugačnost medijskega sistema je izhajala iz druge vrste socializma. Jugoslavija je bila edina, ki je uvedla model samoupravnega socializma. Mediji so v samoupravljanju imeli pomembno vlogo, ki je izhajala iz funkcije obveščanja. Obveščenost je namreč temelj, na podlagi katerega se lahko posameznik odloča. Ker je samoupravljanje zahtevalo informiranega posameznika, so mediji pridobili na moči (Tomanić 2006: 26). Že v ustavi iz leta 1963 je bila zapisana pravica posameznika do uporabe sredstev obveščanja. Hkrati je bilo v ustavi zapisano tudi: *»obveznost medijev je objavljanje mnenj in informacij organov, organizacij in državljanov, ki*

so pomembna za obveščeno javnost» (Bjelica 1985: 140). Ustava iz leta 1974 je ravno tako vsebovala pravico do obveščenoosti: *»Obveščanje delavcev o vseh vprašanjih, ki pripomorejo k razjasnjevanju njihovega družbenoekonomskega položaja in k boljšemu in bolj kvalitetnemu odločanju pri opravljanju oblastnih in drugih družbenih funkcij*» (Bjelica 1985: 140). Tudi Kardelj je poudarjal pomen medijev s tem, ko je trdil, da so *»javna občila, kot nosilec izražanja številnih in samoupravnih interesov, družbene kritike in socialističnega boja mnenj je bistveni del sistema demokratičnega pluralizma samoupravnih interesov*» (Kardelj v: Splichal in Vreg 1986: 51). Jugoslovanski mediji so tako po eni strani ljudi zalagali z informacijami, ki so vključevale tako interpretacije kot kritike negativnih pojavov v družbi, po drugi strani pa so še vedno bili namenjeni izobraževanju ljudi in so s tem pomagali graditi socialistično družbo (Tomanić 2006: 26). Ti zakoni so jugoslovanski medijski sistem ločevali od medijskih sistemov drugih komunističnih držav. Prebivalci so s temi zakoni res pridobili pravice, vendar kljub temu ne moremo trditi, da je bil jugoslovanski medijski sistem svoboden. Nosilci oblasti so še vedno nadzirali medije. Hkrati pa je svobodo medijev omejevala tudi določba, ki jo lahko zasledimo v zakonu iz leta 1960. Ta določba prepoveduje objavljanje informacij, ki bi lahko vznemirile javnost ali ogrozile javni red in mir (Bjelica 1985: 148). Na podlagi te določbe je bilo kaznovanih veliko ljudi.

Naloga novinarjev v socialističnih sistemih naj bi bila ščitenje interesov delavskega razreda. Za socialistične sisteme je bila značilna enostrankarska oblast, zgodovina pa nam prikazuje, da se je ta enostrankarska oblast večinoma sprevrnila v avtoritarno oblast. Torej lahko rečemo, da so novinarji v socializmu ščitili interese vladajoče oblasti, ne pa interesov delavstva. O tem govori tudi Nedelkovski, ko v svojem članku *»Domašaji i promašaji naše političke propagande*» postavi tezo: *»Sistem javnega informiranja je bolj usmerjen k institucionalnim centrom politične moči kot k javnosti in javnemu mnenju*» (Nedelkovski 1986: 7). Državno-partijski mehanizem naj bi bil tako močan, da naj ne bi potreboval podpore javnosti, čeprav je javnost po socialistični ideologiji najpomembnejši člen družbe. Tako Nedelkovski trdi, da se je v Jugoslaviji samoupravni model političnega komuniciranja v novinarstvu sprevrgel v birokratski model. Kajti značilnosti birokratskega modela so: nadzorovanje javnosti, spreminjanje javnosti v množice, s tem, ko se jim odvzame pravica sprejemanja odločitev, se od njih pričakuje strinjanje, poslušnost, nekritičnost. Samoupravni model teh karakteristik ne predvideva. Premik medijev od modela samoupravljanja k birokratskemu modelu Jugoslavijo približa drugim socialističnim državam. Zanje je bilo značilno, da niso delovale v interesu ljudi, ampak v interesu oblasti, zaradi česar niso

izpolnjevale primarne funkcije novinarstva, ustvarjanje o/za ljudi. Vendar jugoslovanski medijski sistem ni bil enako avtokratičen kot medijski sistemi ostalih socialističnih držav.

Čeprav je bila Jugoslavija socialistična država, je bila na splošno precej drugačna od ostalih komunističnih držav. Kljub hudim finančnim težavam, je vseeno imela dvakrat večji BDP kot druge socialistične države. Jugoslavija tudi ni bila zaprta za svet; njeni državljani so imeli potne liste in s tem možnost imigracije. Zaradi teh razlik si upamo trditi, da je bil tudi njen medijski sistem precej drugačen od medijskih sistemov ostalih socialističnih držav. Če pri medijskih sistemih drugih komunističnih držav govorimo o zaprtosti, nesvobodi, lahko rečemo, da se je medijski sistem Jugoslavije začel liberalizirati že dolgo pred zlomom komunizma, ko se je začela liberalizacija tudi drugih socialističnih medijskih sistemov. Jugoslavija je v svojih zakonih postopno liberalizirala tako politični sistem kot tudi komunikacijski sistem. Z zakonom iz leta 1956, *Osnovni zakon o novinarskih podjetjih in ustanovah*, so npr. novinarska podjetja opredelili kot podjetja, katerih osnovna naloga je izdajanje časopisa (Bjelica 1985: 146). Že leta 1945 je bil v skupščini FLRJ sprejet zakon o tisku, ki je vsem državljanom, izvzeti so bili le sodelavci okupatorja, zagotavljal pravico do objavljanja in širjenja informacij (Splichal in Vreg 1986: 146). Ta zakon je vsem državljanom podeljeval tudi pravico do ustanavljanja časnikov. Kasnejši zakoni so le spreminjali pristojne organe za vpis v register. Vseeno so pobudniki ustanovitve časopisa morali izpolniti določene dolžnosti, da je pristojni organ, v 80. letih je bil to SZDL, odobril nastajanje časopisa in ga vpisal v register. Pobuda je morala biti utemeljena s programsko zasnovo in obrazložitvijo potrebe po izdajanju časopisa. Pobudniki so bili dolžni opredeliti položaj in vlogo časnika v komunikacijskem prostoru. Podati so morali zasnovo uredniške politike in oceno potencialnega občinstva (Splichal in Vreg 1986: 148). Tu se zopet kaže ambivalentnost jugoslovanskega medijskega sistema. Po eni strani so imeli vsi ljudje formalno možnost izdajanja časopisa, kar je bilo zelo liberalno v primerjavi z medijskimi sistemi drugih socialističnih držav, vendar je izdajanje časopisa moral odobriti pristojen organ, ki je bil močno povezan z oblastjo. Zakon ni predvideval rešitev v primerih, ko SZDL ni odobril nastanka nove periodike. Tako je lahko SZDL precej samovoljno presojala o nastanku novih časopisov, kar jugoslovanski medijski sistem zopet približa ostalim socialističnim državam.

Jugoslovanski medijski sistem je bil v več pogledih precej ambivalenten. Ambivalenten je bil tudi z ekonomskega vidika. Šlo je za nekakšno mešanico socializma in kapitalizma. Večina jugoslovanskih medijev je bila ekonomsko neodvisna od države. Ker pa država bankrota medijev ni dovoljevala, so obstajale realne državne ekonomske spodbude, ki so pomagale mediju preživeti. Neposredna državna podpora je bila minimalna. Oblast je pričakovala, da se

bodo mediji sami preživljali. Tako so mediji sredstva za ustvarjanje medija pridobivali z naročninami in oglaševanjem, delno tudi z državnimi subvencijami, in s tem pokrivali stroške, ki so jih imeli z izdajanjem. Če je šlo časopisu dobro, so večino dobička dobili zaposleni. To je primer kapitalistične miselnosti, ki je bila prisotna v jugoslovanskem medijskem prostoru in zaradi katere se je le-ta razlikoval od drugih komunističnih medijskih sistemov. Želja po preživetju je vzpodbujala večjo kvaliteto časopisa (Robinson 2005: 7).

Kljub zgornjim zagovorom jugoslovanskega medijskega sistema je bil le-ta vseeno bližje komunističnim medijskim sistemom. Tudi za jugoslovanski medijski sistem je bilo značilno, da ga je nadzorovala oblast. Jugoslovanska oblast je za nadzorovanje medijev uporabljale le bolj prefinjene metode. Oblast lahko svobodno delovanje medijev ovira z uporabo različnih mehanizmov. Mehanizmi so lahko odkriti ali prikriti (Bijelica 1985: 7). Med odkrite mehanizme sodijo fizično nasilje, zastraševanje novinarjev, represivni zakoni, postavljanje novinarjev na »črne liste«, prepovedi ter birokratske in sodniške prepovedi. Med prikrite, vendar zelo pomembne mehanizme, ki ovirajo svobodo medijev, sodijo družbene prepovedi in pritiski, državni monopol, neprimerna infrastruktura, ki medijem onemogoča svobodno delovanje. Vse te prepreke najdemo v jugoslovanskem medijskem sistemu in prav tako v medijskih sistemih drugih socialističnih držav. Zaradi želje po liberalizaciji medijskega sistema, nekaterih pravic in svoboščin, ki jih je zagotavljala jugoslovanska zakonodaja, ter ekonomski neodvisnosti medijev od države bi lahko jugoslovanski medijski sistem po Vregu uvrstili med socialistične demokratične sisteme. Med socialistične demokratične medijske sisteme ga poleg že naštetih uvršča odprtost do sveta, družbena lastnina časopisov, bolj permissivna zakonodaja. Vendar prav zaradi uporabe mehanizmov, ki so ovirali svobodo tiska, jugoslovanski medijski sistem ne spada popolnoma med socialistično demokratične sisteme. Čeprav neposrednega nadzora države in komunistične partije medijev ni bilo, je obstajal posredni nadzor. Država je za nadzorovanje medijev uporabljala nove mehanizme, kot so npr. neformalni kanali nadzorovanja, neformalna posvetovanja državnih in partijskih funkcionarjev z novinarji in uredniki, neformalni pritiski idr. Neformalni kanali nadzorovanja sovpadajo s hegemonistično tezo, da država poskuša vplivati na medije, vendar ta vpliv ni neposreden (Watts 1997: 21). Poleg vseh novih mehanizmov nadzorovanja pa so včasih uporabili že preverjeno metodo, cenzuriranja (Tomanić 2006: 26). Svoboda tiska ni bila dosežena. O medijih so, kljub ideji samoupravljanja ter poskusom liberalizacije, še vedno odločali politični forumi in politiki, ne pa medijski delavci in javnost.

3.1.2 MEDIJI V SLOVENIJI

Razlike med jugoslovanskim medijskim sistemom in medijskimi sistemi drugih socialističnih držav kažejo na heterogenost socialističnih medijskih sistemov. Zanimivo pa je, da so se tudi mediji v Sloveniji razlikovali od medijev drugih jugoslovanskih republik (Robinson 2005: 5), pa čeprav je šlo za enotno politično tvorbo.

Razlika med slovenskimi in jugoslovanskimi mediji je bila v kvaliteti časopisov. V Sloveniji je bila kvaliteta časopisov na višjem nivoju kot drugod po Jugoslaviji (Robinson 2005: 7). To je lahko posledica slovenske preteklosti, ki jo je v večini zaznamovala zahodna kultura, še posebej avstrijska. Morebiti pa smo se Slovenci od svojih zahodnih sosedov naučili le želje po večjem dobičku in jo to vplivalo na večjo kvaliteto slovenskih časopisov. Kajti kot smo že zgoraj omenili, je željo po večji kvaliteti vodila kapitalistična težnja po večanju dobička in je morebiti le-ta vodila slovenske časopise in ne nekakšna zahodna kultura višjega nivoja in boljše kvalitete. Slovenija se je od ostalih jugoslovanskih republik razlikovala tudi v branosti dnevnega časopisja. V 80. letih so obstajale razlike med Slovenijo in Jugoslavijo v branosti dnevnega tiska. Javnomenjske raziskave so pokazale, da je branost dnevnega tiska drugod po Jugoslaviji manjša kot v Sloveniji. V Sloveniji je dnevni tisk spremljalo kar 60 % odraslega prebivalstva (Splichal in Vreg 1986: 72). V tem času so v Sloveniji obstajali trije dnevni časopisi: Delo, Večer in Dnevnik. Vse tri dnevne smo analizirali v naši raziskavi. Visok odstotek branosti časnikov v 80. letih 20. stoletja kaže na pomembnost časnikov v analiziranem obdobju. Jugoslavija se je od ostalih socialističnih držav ločila tudi po odprtosti v svet. Slovenija pa je, morebiti tudi zaradi svoje severne lege, bila v prednosti pred ostalimi jugoslovanskimi republikami. Slovenski komunikacijski prostor je bil odprt v evropski prostor (Splichal in Vreg: 1986 144). S predvajanjem tujih televizijskih programov je slovenska javnost dobila informacije tudi iz drugih in ne samo domačih virov.

Slovenija ni bila povsem drugačna od ostalih jugoslovanskih republik. Tudi v Sloveniji ne moremo govoriti o odsotnosti političnega vpliva. Nasprotno, tudi tukaj je imela oblast velik vpliv na medije. Ta vpliv je viden predvsem v tem, da so novinarji večinoma bili člani ZKS. To zopet sovпада s hegemonistično tezo, da je oblast na medije vplivala posredno, npr. preko tega, da je za novinarje in urednike bilo priporočljivo članstvo v ZKS. Hegemonisti menijo, da so za pristranskost medijev najbolj odgovorni medijski delavci sami, ki so v primeru Slovenije podpirali obstoječo partijsko ideologijo (Watts 1997: 21). Preko novinarjev in urednikov je politika posredno določala tudi medijske vsebine. Jasnega pravila o tem, kaj se lahko in kaj ne sme objaviti, ni bilo. Ta pravila so se spreminjala s časom, razlikovala so se

tudi po publikacijah. Delo je imelo najmanj svobode. Bilo je glavni slovenski dnevnik, z največjim krogom bralstva. In kot tak je imelo vpliv na največ ljudi in oblast ni smela dovoliti, da bi pri takšni publikaciji prišlo do kakršnihkoli odstopanj od standardov in (nenapisanih) pravil, ki bi lahko slabšalno vplivala na sicer poslušno javnost. Strah pred oblastjo se vidi, ko npr. Delo ni hotelo objaviti članka, ki je kritiziral visokega partijskega funkcionarja (Splichal 1992: 44). Dnevnik in Večer sta kot manjši publikaciji imela več svobode. Popolna svoboda pa ni bila dovoljena nobeni publikaciji. Tako lahko v Mladinem uvodniku z naslovom »*Za svobodo tiska*« beremo o zaplembah Katedre in Mladine, zaradi »nespoštljivega« pisanja o oblasti (Mladina 14. 8. 1987). Posledica kritiziranja oblasti in odkrivanja korupcije je bila zaplemba številke ali prepoved izdajanja. Prepovedi izdaje, cenzura in zaplembe številke so indikatorji velikega vpliva oblasti. To Slovenijo približa socialističnim avtokratičnim medijskim sistemom.

Za to raziskavo so posebej zanimiva leta pred osamosvojitvijo Slovenije, ki jih kasneje v analizi tudi podrobneje obdelamo. Nekateri menijo, da so bila leta pred osamosvojitvijo čas največje medijske svobode v Sloveniji. Za ta čas je značilna odsotnost privatne lastnine in kapitalistične težnje še niso bile tako razvite, da bi mediji morali skrbeti samo za večanje dobička. Zato mediji niso bili podrejeni oglaševalcem v tolikšni meri kot danes. Oglasi so bili le eden izmed virov dohodka, ne pa najpomembnejši. Časopisom je s subvencijami pomagala država. Subvencioniran je bil papir, distribucija itd. Leta pred osamosvojitvijo naj bi bila bolj svobodna tudi zaradi manjšega političnega pritiska, ki je v preteklosti pogosto omejevali svobodo medijev. K temu naj bi pripomogel tudi spor med Beogradom in Ljubljano, ki je spodkopal politično nadzorstvo nad mediji. Vendar je bilo tudi to stanje daleč od idealnega. Za ta čas je značilno, da je bilo dovoljeno kritizirati Beograd, hkrati je bilo kritiziranje ZKS še vedno prepovedano. Oziroma, ko je slovensko vodstvo ugotovilo, da je osamosvojitve Slovenije neizogibna, se je cenzura le obrnila, ni pa prenehala obstajati. Cenzura je bila sedaj namenjena tistim, ki so nasprotovali osamosvojitvi. Dokaz, da je oblast še vedno poskušala vplivati na medije, kar slovenski medijski sistemi približa avtokratičnemu medijskemu sistemu, je tudi interno pismo, ki ga je Ministrstvo za informiranje poslalo glavnim urednikom in jih poučevalo, kako naj izvedejo kampanjo, ki bo ljudi usmerjala k osamosvojitvi Slovenije (Robinson 2005: 8). Objava tega pisma v Dnevniku pa kaže na to, da je oblast izgubljala na moči in medijev ni mogla več nadzorovati v tolikšni meri kot v preteklosti. O rušenju socialističnih medijskih sistemov pričajo tudi navedbe iz Mladine, ki govorijo o poskusih zaplembe številke Mladine in Katedre (Mladina 14. 8. 1987) zaradi

»neprimerne« pisanja o oblasti. Vendar ravno objava teh informacij priča o popuščanju in počasnem zlomu socialističnih medijskih sistemov, ki so dovoljevali nadzorovanje oblasti. Slovenija je bila del Jugoslavije, za katero je bil značilen socialistični medijski sistem. Jugoslovanski medijski sistem se je precej razlikoval od medijskih sistemov ostalih socialističnih držav, za katere je bil značilen socialističen avtokratičen medijski sistem. Jugoslavija je bila v primerjavi z drugimi socialističnimi državami veliko bolj demokratična in tak je bil tudi njen medijski sistem. Vendar o popolni demokratičnosti ne moremo govoriti. Slovenija je bila glede medijev še nekoliko bolj demokratična, kar se vidi npr. po bolj izraženih kapitalističnih težnjah, večji odprtosti v svet. Vendar je tudi v Sloveniji oblast imela kar precejšen vpliv in nadzor nad mediji, tako da tudi za Slovenijo ne moremo zaključiti, da je šlo za popolnoma socialistično demokratičen sistem, vendar pa moramo poudariti, da se je slovenski medijski sistem močno razlikoval od socialistično avtokratičnih medijskih sistemov.

3.2 PREDNOSTNO TEMATIZIRANJE

Hegemonistična teorija nam pomaga razumeti medije v socializmu, ker medije predstavi kot orodje oblasti v funkciji družbene kontrole. Hkrati hegemonisti trdijo, da mediji pomagajo konstruirati svet, ki je v interesu oblasti. Ena glavnih funkcij medijev, po hegemonistični teoriji, je funkcija prednostnega tematiziranja (Watts 1997: 21). To je funkcija, ki pokaže pristranskost medijev glede določenega problema, ker množična občila s selekcijo sporočil in dogodkov usmerjajo predstave in dejanja ljudi. V začetku sedemdesetih let 20. stoletja sta Maxwell McCombs in Donald Shaw razvila teorijo prednostnega tematiziranja (Oblak 2000: 96). Teorija predpostavlja, da mediji na občinstvo vplivajo s tem, ko neki temi posvečajo več pozornosti kot ostalim. Mediji torej poudarjajo neko temo, ki je za bralce posledično bolj pomembna (Walgrave in Aelst 2006: 88). Tudi Salwen trdi, da mediji postavljajo javne agende s tem, ko eni temi posvečajo več časa in prostora kot drugim (Salwen 1988: 52). Mediji občinstvu določajo lestvico, po kateri posamezniki razvrščajo javne zadeve po pomembnosti. Osnovna ideja teorije je, da je za posameznike najpomembnejša tista tema, ki v medijih zasede največ »prostora«. Vpliv funkcije prednostnega tematiziranja množičnih medijev na občinstvo je v njihovi sposobnosti oblikovanja splošnih preferenc občinstva, s tem ko občinstvo napeljujejo k temu, da neko temo vidijo bolj pomembno kot drugo (Fay in drugi 1983: 16). Funkcija prednostnega tematiziranja medijev je torej proces, v katerem določene teme postanejo pomembne. Funkcija prednostnega tematiziranja medijev je npr. zagotavljala uspešnost državno-partijske propagande, ki so jo izvajali mediji v skladu z zahtevami oblasti.

V analizi slovenskih dnevnikov pa bomo videli ali je funkcija prednostnega tematiziranja usmerjala bralce dnevnikov k osamosvojitvi Slovenije.

McCombs in Shaw sta zagovarjala obstoj direktnega in vzročnega učinka medijev na občinstvo. Medijske učinke je torej možno ugotavljati iz relacije med prednostnimi temami v medijih ter percepcijo občinstva o tem, katere teme so pomembne (Oblak 2000: 98). Kar pomeni, da funkcija prednostnega tematiziranja vsebuje vzročno posledično povezavo med novico o dogodku in percepcijo o pomembnosti dogodka. Najprej pride do medijskega poročanja o dogodku. V drugi fazi to medijsko poročanje vpliva na percepcijo pomembnosti dogodka (Fay in drugi 1983: 17). Medijski učinki so torej konstrukcija realnosti posameznika oziroma konstrukcija pomembnosti dogodkov, ki za posameznika predstavljajo realnost. Kot že rečeno, je konstrukcija posameznikove realnosti posledica različne pozornosti, ki jo mediji namenjajo različnim zadevam. Mediji imajo moč odločanja o tem, katere probleme bodo izpostavili javnosti, na kakšen način jih bodo predstavili ter kdo in pod kakšnimi pogoji bo sodeloval pri predstavitvi problema. Mediji lahko ljudem v javnosti povedo, kaj naj si mislijo o problemu in kako naj si ga razložijo. Raziskovanje funkcije prednostnega tematiziranja ni problematično, problematično je dokazovanje učinkov, ki naj bi jih mediji imeli na občinstvo. Tako v naši analizi treh slovenskih dnevnikov ne bo težko ugotoviti, ali so slovenski mediji več pozornosti posvečali temama o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji. Vendar morebitnih učinkov, ki so jih imeli mediji, ne bomo mogli izmeriti. Dogodek je namreč časovno preveč oddaljen, da bi ga lahko izmerili. Le domnevamo lahko, da če so mediji izpostavljali omenjeni temi in hkrati ustvarjali negativno podobo Jugoslavije in pozitivno podobo Slovenije, se je vpliv funkcije prednostnega tematiziranja odrazil v rezultatih plebiscita.

Poleg osnovne teze McComba in Shawa o povezanosti med prednostnim tematiziranjem medijev in posameznikovo percepcijo pomembnosti zadev so pomembni tudi drugi dejavniki. McLeod, Becker in Brynes so se ukvarjali z nizom vsebinskih kategorij, ki pripomorejo k izpostavljanju določenih tem. Menili so, da je za izpostavljanje določene teme bistvenega pomena poleg frekvence pojavljanja pomembno tudi relativno vidno mesto te teme (Oblak 2000: 99). Ta teza daje dodatno pomembnost uvodnikom, ki jih bomo analizirali v raziskavi. Bralci uvodnike zaznajo kot posebej pomembne, ker so vedno na enakem mestu, večinoma se pojavljajo v vsaki številki in so hkrati »glas občila«, nekaj, kar bralec zazna kot posebej pomembno.

Raziskovanje funkcije prednostnega tematiziranja se srečuje z različnimi problemi. Poleg samega vpliva novic mora raziskovalec upoštevati, da lahko na bralca vplivajo tudi druge medijske vsebine, ki govorijo o določeni temi. To je bilo značilno za Slovenijo tudi v času

socializma. Slovenski medijski prostor je postal bolj odprt za zunanji svet, ko je npr. televizija začela predvajati tuje programe. To je vplivalo tudi na tiskane medije. Ti so posledično postali bolj svobodni pri poročanju in s tem je oblast izgubljala na vplivu. Poleg drugih medijskih vsebin pa na bralca vplivajo tudi različni psihični dejavniki, ki pritiskajo na posameznika. O funkciji prednostnega tematiziranja je govorila tudi Graberjeva. Trdila je, da pomembno vlogo pri ponotranjenju medijskih informacij igrajo psihični procesi posameznikov (Graber v: Manheim in Albritton 1984: 643). S tem se strinja tudi Gandy, ki pravi, da je percepcija informacije odvisna tudi od neposredne izkušnje iz posameznikovega družbenega okolja (Gandy 1992: 6–7).

3.2.1 PREDNOSTNO TEMATIZIRANJE IN VPLIV NA POLITIČNA STALIŠČA JAVNOSTI

Hegemonistična teorija izpostavlja pomembnost funkcije prednostnega tematiziranja medijev, hkrati pa tudi poudarja, da ima tisk moč spreminjati stališča ljudi in s tem njihovo percepcijo realnosti (Hardt 2001: 5). To se sklada z našo raziskavo. Veliko raziskav je pokazalo, da obstaja povezanost med funkcijo prednostnega tematiziranja medijev in percepcijo občinstva o pomembnosti problemov. Vpliv funkcije prednostnega tematiziranja medijev povečuje medosebna komunikacija občinstva (Selwen 1987: 26). Poleg tega vpliv povečuje neposredna ali percipirano neposredna udeležnost posameznika v dogodkih, ki so predstavljeni v novicah. Zucker je postavil tezo o povezanosti posameznikove vpletenosti v dogodek in vplivu prednostnega tematiziranja. Pokazal je, da bolj kot je posameznik vpleten v dogajanje, manjši je vpliv funkcije prednostnega tematiziranja (Zucker v: Selwen 1987: 26). Obratna je torej trditev, da so posamezniki, ki so bolj odvisni od medijskih informacij, bolj podvrženi učinkom prednostnega tematiziranja medijev. Vendar tudi ti posamezniki niso povsem determinirani z medijskimi informacijami. Nanje hkrati vplivajo tudi socializacija, dosedanje izkušnje in njihova osebnost.

Večina študij v preteklosti se je ukvarjala s stališčnimi in vedenjskimi spremembami volivcev, ki so jih jemali kot posledico izpostavljenosti medijem. Komunikologi so začeli izpostavljati kognitivno dimenzijo medijskih učinkov. Domnevali so, da je posledica medijskih učinkov sprememba v stališčih in celo v vedenju posameznikov. (Suntgae 2005: 1–2)

Medijske informacije v veliki meri vplivajo na spremembo političnega mnenja volivca. To tezo potrjuje vloga medijev kot vira političnih informacij, na podlagi katerih se posamezniki

odločajo o političnih vprašanjih. McCombs trdi, da so »... za večino ljudi množični mediji tisti, ki predstavljajo najboljšo in najlažjo približno vrednost venomer spreminjajoče politične realnosti« (McCombs v: Suntgae 2005: 3). Torej so množični mediji tisti, ki ljudi oskrbujejo z informacijami in zanje konstruirajo politično realnost. Danes je splošno sprejeto, da imajo medijske novice o politiki pomemben in bistven vpliv na občinstvo, čeprav ga je velikokrat težko izmeriti.

Funkcija prednostnega tematiziranja pomaga pojasniti, zakaj so posamezniki bolj osredotočeni na določene probleme. Vendar poudarjanje pomembnosti določenih problemov ni edina naloga medijev. Mediji ne samo, da nam povedo, o čem naj razmišljamo, ampak lahko celo narekujejo, kako naj posamezniki o tem razmišljajo in kaj naj v zvezi s tem naredijo (Suntgae 2005: 5–6). To je še posebej prisotno v interpretacijski vrsti, med katero sodi tudi uvodnik, kjer je zaželeno, da novinarji podajajo lastno mnenje. Hegemonistična teorija in teorija funkcije prednostnega tematiziranja potrjujeta možnost vpliva medijev na politična stališča občinstva. V primeru, da so Delo, Večer in Dnevnik izpostavljali temi o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji ter ustvarjali podobe o državah, kar bomo raziskovali v analizi vrednostno določenih trditev, bi lahko sklepali, da je to imelo vpliv na odločitev ljudi na plebiscitu. Vendar tega ne moremo dokazati, lahko samo domnevamo.

3.2.2 UVODNIK KOT ŽANR PREDNOSTNEGA TEMATIZIRANJA

V analizi bomo obravnavali uvodnike treh slovenskih dnevnikov v letih od 1987 do 1992. Uvodnik je posebna novinarska vrsta, za katero so značilne posebne karakteristike. Poskušali bomo pokazati, da je uvodnik žanr, skozi katerega pride funkcija prednostnega tematiziranja najbolj do izraza. Razumevanje karakteristik uvodnika nam bo pomagalo pri kasnejši interpretaciji rezultatov analize vrednostno določenih trditev.

Uvodnik je uvodni članek, ki se navadno nahaja na uvodni strani tiskanega občila in razglablja o aktualnih političnih in drugih družbenih problemih (Vreg 2002: 42). Izraža mnenje urednika ali pisca uvodnika o neki zadevi ali dogodku, ki je pogosto kontroverzen (Hulteng in Nelson 1983: 75). Vreg trdi, da uvodnik » ... izraža smernice ali odnos pisca, časopisa ali stranke do nekega problema ...« (Vreg 2002: 42). Tako so npr. slovenski časniki pred osamosvojitvijo v uvodnikih kazali odnos časopisa do osamosvojitve Slovenije. Uvodniki tiskanih občil so glas občila. Ta posebej politično identiteto časopisa samega (McNair 1995: 69).

Uvodniki so velikokrat zabavni ter poučno informativni (Vreg 2002: 41). Za prvotne uvodnike je značilna predvsem aktualnost, ažurnost. Današnji uvodniki se odlikujejo še z živahnostjo, lahkotnostjo in osebno noto pisca.

Uvodnik uvrščamo v interpretativno zvrst novinarstva. Zanj je značilno, da obravnavane predmete ocenjuje, vrednoti, pojasnjuje, analizira in razlaga. Torej novinar ni le nevtralen opazovalec in zapisovalec predmeta, ampak je osebno angažiran. Novinarjev odnos do predmeta v interpretativni zvrsti je subjektiven. Zato lahko govorimo o globinskem pristopu k predmetu (Košir 1988: 83). Kljub temu, da je v uvodnikih zaželen subjektiven pristop, pa naj vrednote in ideologija novinarjev ne bi pretirano izstopale, saj tak novinar ni v skladu z normo objektivnosti in kot tak postane neverodostojen, ker bralci ne zmorejo ločevati med dejstvi in mnenji. Norma objektivnosti ne ščiti le bralcev ampak tudi novinarje same pred cenzuro in samocenzuro. Pri pojasnjevanju se novinarji ne morejo in ne smejo popolnoma izogniti subjektivnosti, saj le-ta daje poseben pečat uvodniku. Načelo objektivnosti pripelje do dileme, kjer se vprašamo, ali naj bo časnikar le prenosnik informacij ali tudi njen komentator. Nobena od dveh skrajnosti ni zaželena. Obe imata nevarne posledice. Kadar je časnikar le prenosnik informacije in se izogne komentiranju, to kaže na njegovo pasivnost, podrejenost centrom moči, pomanjkanje neodvisne in kritične analize. To je bil eden glavnih problemov medijev v socializmu. V nasprotnem skrajnem primeru, ko časnikar prenaša in komentira, pa lahko časnikar pretirano izraža svoje politične ideje, kar lahko privede do prepletanja informacij in komentarjev ter povzroči zmedo v glavah občinstva, ki ne loči več med informacijo in komentarjem (Lange in Palmer 1996: 12–13). Ta druga skrajnost je morebiti bolj značilna za stanje slovenskih časnikov pred osamosvojitvijo. Stanje od leta 1987 naprej je bilo v Jugoslaviji kritično. To so leta tik pred razpadom enotne Jugoslavije. Želja po samostojnosti je naraščala.

Naslednja značilnost uvodnika je pisanje o posebej zanimivih in aktualnih dogodkih. Uvodniki so ažurni. Ukvarjajo se z aktualnimi problemi, dogodki in pojasnjuje ozadje teh dogodkov. O samem dogodku je javnost že obveščena. Naloga komentarja oziroma uvodnika je, da zaradi novosti dogodka predmet dogodka javnosti pojasni. Pojasnjevalna funkcija daje uvodnikom moč, da interpretirajo nove dogodke v skladu z željo uredništva. Tako so npr. slovenski časopisi pred osamosvojitvijo v uvodnikih izkoristili prostor za kritiziranje zvezne oblasti, kar je pripomoglo k ustvarjanju negativne slike o Jugoslaviji. Uvodnik kot komentar predstavlja mnenje celotne redakcije, oziroma kaže usmerjenost časnika. Teme, ki so obdelane v uvodnikih, so pomembne. To so npr. pomembne politične odločitve, prelomni datumi, prazniki, novi zakoni, gospodarske smernice.

Za uvodnike je poleg pojasnjevalne funkcije, ki javnosti pojasni nek dogodek in v bralcu vzbudi občutek logičnosti in razumljivosti dogodka (Košir 1988: 85), značilna tudi slavnostna »pridigarška« funkcija (Košir 1988: 86). Kar pomeni, da uvodniki niso napisani v značilnem stvarnem in jedrnatem jeziku, ampak v bolj poetičnem jeziku. Poznamo še tretjo funkcijo uvodnika, to je apelativna funkcija. Pisec uvodnika ne le pojasnjuje dogodek, ampak podaja tudi argumente in svoje mnenje. Pisec argumente in mnenja predstavlja kot obče veljavna stališča. Apelativno funkcijo bi lahko enačili tudi s propagando. Propaganda je v funkciji vladajoče ideologije. To pomeni, da uvodniki z apelativno funkcijo podpirajo obstoječo ideologijo, oziroma da so ravno uvodniki tisti, ki jih lahko zainteresirana stranka najbolje izkoristi za podajanje svojih pogledov. Apelativna funkcija je bila zelo primerna za medije v socializmu.

Novejše raziskave ugotavljajo, da vpliv tiska upada. Vendar redni bralci časopisov časopis, ki ga berejo, še vedno prepoznavajo kot pomemben vir informacij. Navajeni so na stil in pristop določenega časopisa. Watts trdi, da obstaja velika verjetnost, da sledijo tonu uvodnikov (Watts 1997: 73). Časopisi načeloma naj ne bi spreminjali mnenj posameznikov, ampak naj bi ta obstoječa mnenja le okrepili (Watts 1997: 81). Veliko bralcev ni pozornih, oziroma se ne zaveda pristranskosti določenega časopisa (Watts 1997: 81). Ljudje predvidevajo, da medijske novice reprezentirajo resnico. Golding in Elliot celo trdita, da novinarjeva nepristranskost pri poročanju kaže na njegovo nezainteresiranost do dogodka (Watts 1997: 57).

Naloga uvodnika je, da je vedno v koraku s stalno spreminjajočim občinstvom, ki navadno sledi in podpira obstoječo ideologijo. Torej morajo uvodniki podpirati ideologijo, kateri sledi občinstvo. Zato moramo razumeti, da so slovenski dnevniki v svojih uvodnikih pred osamosvojitvijo sledili trenutni ideologiji, ki je usmerjala ljudi k osamosvojitvi Slovenije. Poleg spremljanja trenutnega stanja morajo uvodniki za svoje bralce predstaviti in pojasniti trenutno dogajanje.

Pomembna naloga uvodnikov je poudarjanje in izpostavljanje pomembnih družbenih problemov. Uvodniki z izpostavljanjem in opozarjanjem na problem delujejo v funkciji prednostnega tematiziranja. Hyndseva raziskava uvodnikov iz leta 1984, je pokazala, da vsi uredniki menijo, da imajo uvodniki določen vpliv na bralce. Večina jih meni, da uvodniki služijo kot podlaga za oblikovanje sodb. Več kot polovica urednikov, ki so bili vključeni v raziskavo, je prepričana, da uvodniki okrepijo že obstoječa mnenja. Slaba tretjina meni, da so uvodniki sposobni spreminjati mnenja ljudi. Med drugim naj bi bili uvodniki zmožni izzvati razmišljanje bralcev, postaviti agendo javne debate, vzpodbuditi bralce k razmišljanju o temah, o katerih prej niso, vzpostaviti dialog, vplivati na politiko. (Hynds 1984: 636)

Hyndsova raziskava je pokazala, da se tudi uredniki sami zavedajo vpliva, ki ga lahko imajo uvodniki. Vpliv uvodnikov, ki se vidi v tem, da lahko uvodniki vzpodbujajo k razmišljanju o temah, o katerih ljudje še niso razmišljali, ter njihova moč, da lahko postavijo agendo javne debate, kaže na to, da so uvodniki res posebno primeren žanr za uporabo funkcije prednostnega tematiziranja. Druge funkcije uvodnika so: pomagati bralcem pri razumevanju trendov, razvneti občinstvo v upanju, da bodo dobili povratno informacijo v obliki javnega mnenja, »prisiliti« občinstvo k razmišljanju, kritizirati prekrške oblasti, ocenjevati politike in kandidate, biti nekakšna vest javnosti ter oblikovati značaj časopisa. Zgoraj naštetе naloge uvodnikov kažejo na to, da naj bi uvodniki bili nekakšni voditelji družbe. (Hynds 1984: 634–636)

Vsak medij ima svojo uredniško strukturo in programsko politiko. Sporočilna struktura je odvisna od uredniške politike in novinarjev, ki delujejo znotraj medija, hkrati pa lahko na sporočilno strukturo vpliva tudi politika. V jugoslovanskem medijskem prostoru je politika na medije vplivala posredno. Namen sporočilne strukture je vplivati na občinstvo, »*usmerjati občinstvo, mu vsiljevati svoja sporočila*« (Splichal in Vreg 1986: 141). Uvodnik je glas občila, je torej najvidnejši predstavnik sporočilne strukture občila. V uvodnikih poskus usmerjanja občinstva pride najbolj do izraza, k čemur pripomore funkcija prednostnega tematiziranja.

V empiričnem delu bomo analizirali uvodnike treh dnevnih časopisov. Schaefer trdi, da soobstoj različnih časnikov vzpodbuja tekmovalnost med mediji, le-ta pa naj bi vplivala na raznolikost medijskih vsebin in idej. Raznolikost medijskih vsebin se nanaša na različne tipe zgodb, ki jih pokrivajo različna uredništva, različna poudarjanja pomembnosti informacij pri enakih temah ter podpiranje različne ideologije (Schaefer v Rodgers in drugi 2004: 104). V Sloveniji so v letih od 1987 do 1992 obstajali trije dnevni časopisi. Kritiki tiskanih občil trdijo, da »*imamo dnevne tiskane medije z isto selekcijo informacij in z isto interpretacijo informacij ... in z isto uredniško politiko*« (Jerovšek 2003). Na tem mestu si lahko postavimo različna vprašanja glede pluralnosti medijev v letih od 1987 do 1992. Zanimalo nas bo, ali so trije dnevnikarji svoje uvodnike posvečali enakim temam. V primeru enakih tem v uvodnikih, nas bo zanimalo, ali se razlikujejo v vrednostni usmerjenosti. Posvetili se bomo tudi morebitnim razlikam glede geografskih preferenc tem zajetih v uvodnikih (npr. Večer izhaja v Mariboru; ali zato več tem posveča lokalnim problemom); različnosti političnih ideologij (ali so bolj naklonjeni samostojni Sloveniji ali si želijo skupno Jugoslavijo, kar bomo preverjali z analizo vrednostno določenih trditev).

4 ANALIZA

4.1 ANALIZA PREDNOSTNEGA TEMATIZIRANJA

Raziskave funkcije prednostnega tematiziranja so pokazale, da je funkcija prednostnega tematiziranja pomembnejša v tiskanih občilih kot v elektronskih medijih (Salwen 1987: 27). Zato so v raziskavo vključeni trije dnevnik: Delo, Večer in Dnevnik. Časovni okvir zajema številke časnikov od leta 1987 do 1992. Vzorec je naključen in sistematičen. Vzorec za vsako leto se začne s prvim ponedeljkom, na periodo 22 dni.

V vzorec je vključenih 235 uvodnikov: Delo – 98, Večer – 97, Dnevnik – 40 (glej tabelo 4.1.1). Delo in Večer imata v vzorcu uvodnike v vsaki številki. Nasprotno pa Dnevnik v vzorcu uvodnikov nima v vsaki številki. V letu 1987 je v Delu 17 uvodnikov, Večeru 17 in Dnevniku 7. V letu 1988 se številke ne spreminjajo, razen za Večer, ki ima 16 uvodnikov. Leto 1989 za Dnevnik ostaja enako, Delo ima 16 uvodnikov, Večer 15. Leto 1990 je zelo zanimivo, ker se Dnevnik skoraj popolnoma odpove pisanju uvodnikov. V vzorcu iz leta 1990 najdemo le en uvodnik. Razmere ostajajo enake v letu 1992, ko v vzorcu zajamemo dva uvodnika v Dnevniku. Z letom 1992 se stanje spremeni, kar zadeva Dnevnik. Dnevnik namreč uvede redne vsakodnevne uvodnike. Delo in Večer sta konstantna.

Analiza je narejena na uvodnikih treh dnevnikov, kar se sklada s tezo o pomembnosti relativno vidnega mesta teme, ki jo poudarjajo McLeod, Becker in Brynes (Oblak 2000: 99). Uvodniki so stalnica časnika, ki je vedno na enakem mestu, z enakim naslovom in kot takega ga bralec prepozna. Raziskave funkcije prednostnega tematiziranja so pokazale, da imajo najuglednejše strani dnevnikov, med katere sodi tudi stran z uvodnikom, večji učinek funkcije prednostnega tematiziranja (Salwen 1987: 27).

	Delo	Večer	Dnevnik	Skupaj
1987	17	17	7	41
1988	17	16	7	40
1989	16	15	7	38
1990	16	16	1	33
1991	16	17	2	35
1992	16	16	16	48
Skupaj	98	97	40	235

Tabela 4.1.1: Vzorec vseh uvodnikov po letih

Iz naključnega vzorca so v upoštevanje za nadaljnjo analizo prišli tisti uvodniki, ki so obravnavali Jugoslavijo ali Slovenijo v Jugoslaviji. V Delu je bilo takšnih uvodnikov 60, v Večeru 56, v Dnevniku 22. Vsi trije dnevniki so temi obravnavali v več kot 50 odstotkih (glej tabelo 4.1.2).

	Delo	Večer	Dnevnik	Skupaj
1987	9	6	5	20
1988	14	13	7	34
1989	11	10	7	28
1990	12	9	0	21
1991	9	12	2	23
1992	5	6	1	12
Skupaj	60	56	22	138

Tabela 4.1.2: Vzorec uvodnikov, ki razpravljajo o Jugoslaviji in Sloveniji v Jugoslaviji

Za analizo prednostnega tematiziranja je pomembno, v kolikšni meri so se pojavljali uvodniki z izbranimi temami. Iz tabele 4.1.3 lahko razberemo zanimive ugotovitve. Najbolj so bile prisotne teme o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji v letih 1988 in 1989. Delo in Večer sta v svojih uvodnikih o analiziranih temah največ razpravljala v letu 1988. Dnevnik je vse svoje uvodnike temama posvetil v letih 1988, 1989 in 1991. Vendar leto 1991 za Dnevnik ni relevantno, saj je vzorec absolutno premajhen. Leta 1992 je opazen upad razpravljanja o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji, kar je razumljivo, ker se je uradno obdobje Jugoslavije že zaključilo.

	Delo	Večer	Dnevnik	Skupaj
1987	53 %	35 %	71 %	49 %
1988	82 %	81 %	100 %	85 %
1989	69 %	67 %	100 %	74 %
1990	75 %	56 %	0 %	64 %
1991	56 %	71 %	100 %	66 %
1992	31 %	38 %	6 %	25 %
Skupaj	61 %	58 %	55 %	59 %

Tabela 4.1.3: Odstotek uvodnikov, ki razpravljajo o Jugoslaviji in Sloveniji v Jugoslaviji

Če analiziramo izpostavljanje določenih tem v celotnem zajetem obdobju, vidimo, da je temama največ pozornosti posvečalo Delo. 61 % uvodnikov iz vzorca je razpravljalo o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji. 58 % Večerovih uvodnikov se je dotikalo omenjenih tem. Dnevnik je v 55 % uvodnikov govoril o Sloveniji v Jugoslaviji ali Jugoslaviji. V letu 1987 je bilo 49 % vseh uvodnikov posvečenih Sloveniji v Jugoslaviji ali Jugoslaviji. V letu 1988 je bilo kar 85 % vseh uvodnikov namenjenih omenjenima temama. Nato odstotek uvodnikov z leti začne upadati. 1989 je bilo temama namenjenih 74 % uvodnikov, 1990 64 % uvodnikov. Leta 1991 je opazen majhen poskok namenjanja pozornosti obravnavanima

temama, 66 %. Z letom 1992 lahko opazimo predviden padec zanimanja za temi, kajti Jugoslavija ni več obstajala. Tako sta se temi omenjali samo kot nekakšno spominjanje preteklosti.

4.2 ANALIZA USMERJENOSTI UVODNIKOV

4.2.1 METODA

V prvem delu analize smo ugotavljali, ali so analizirani uvodniki več časa namenili temama o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji kot drugim temam oziroma, ali je bila prisotna funkcija prednostnega tematiziranja. Vendar smo našo analizo odpeljali globlje. Želeli smo ugotoviti, ali je bilo v teh časnikih prisotno tudi vrednotenje akterjev. Torej ali so časniki s svojim pisanjem usmerjali bralce k negativni podobi Jugoslavije in pozitivni podobi Slovenije ter s tem usmerjali svoje bralce k osamosvojitvi Slovenije. Predpostavljali smo, da so slovenski mediji, ki so bili del socialističnega medijskega sistema, res da bolj socialističnega demokratičnega medijskega sistema, še vedno sledili oblasti in tako ustvarjali primerno klimo v medijih, ki je bralce usmerjala k osamosvojitvi Slovenije. Zanimalo nas je, ali so časniki v uvodnikih konstruirali podobe akterjev. Uporabljali smo analizo besedila. Za analizo besedila smo uporabili Osgoodovo metodo, analizo vrednostno določenih trditev oziroma. Osgood in sodelavci so na področju analize besedil opravili pionirsko delo in dokazali, da lahko s semantično analizo besedila pridemo do intersubjektivno preverljivih rezultatov. Semantična analiza besedila je pred njihovim delom bila nezanesljiva. Veljala je za pretirano subjektivno. Analiza vrednostno določenih trditev temelji na razlikovanju objektov percepcije in občih pomenov, torej na razlikovanju dveh vrst elementov v besedilu. »*Tipični objekti percepcije so osebe, skupine, institucije in abstraktni pojmi.*« (Splichal 1990: 109). Oziroma Splichal objekte percepcije opredeli kot »*abstraktne ali konkretne elemente v nekem besedilnem svetu, ki so relevantni s stališča analize.*« (Splichal 1990: 109). Vrednostne sodbe o objektih percepcije se razlikujejo od posameznika do posameznika. Nasprotno pa je variabilnost občih pomenov neodvisna od uporabnika in prav tako neodvisna od časa. Pri občih pomenih nas zanima pomenska dimenzija »dobro-slabo«. Ta dimenzija naj bi bila na splošno določljiva. Obči pomen običajno prepoznamo kot povedkovo določilo. S pomočjo vezala objekte percepcije in/ali obče pomene med seboj povežemo v trditve. Vezala niso samo glagoli, temveč besedne povezave na splošno.

Osgoodova metoda predvideva, da je mogoče vrednostno določen diskurz prevesti v trditve. Tem trditvam je na to mogoče določiti usmerjenost besedne povezave. Mogoče je torej

ugotoviti, ali besedna povezava oziroma vezalo dva objekta percepcije povezuje ali ločuje. Mogoče je tudi ugotoviti, ali vezalo povezuje ali ločuje objekt percepcije in obči pomen, ki sestavljata trditev. Poleg usmerjenosti je mogoče določiti tudi intenzivnost oziroma moč povezave, vendar tega v tej diplomski nalogi nismo mogli meriti zaradi zanesljivosti (zaradi premajhnega števila koderjev – en koder – zanesljivosti ni bilo mogoče izmeriti).

Analiza vrednostno določenih trditev je sestavljena iz štirih faz. Prva faza analize je identifikacija in izolacija objektov percepcije. Na prvi stopnji moramo identificirati vse objekte percepcije. Kot smo že omenili, so objekti percepcije na splošno vsi akterji, empirične spremenljivke in atributi v besedilu. Med akterje štejemo subjekte, nosilce dogajanj, npr. Slovenija, Jugoslavija, gospodarska kriza, zvezna politika ... Identificirane objekte percepcije nato označimo in zamenjamo s šiframi. Namen tega je, da pojme, objekte percepcije in obče pomene nadomestimo z vrednostno nezaznamovanimi znaki. Zamaskirati moramo torej vse, kar lahko bralcu dá odgovor na kdo, kje, kaj. Namen tega je, da bralec oziroma raziskovalec bere besedilo, ki ne vsebuje pojmov, ki bi lahko zameglila njegovo presojo, pri raziskovanju povezanosti oziroma ločenosti objektov percepcije in/ali občih pomenov.

Druga stopnja metode predvideva prevajanje sporočila v obliko trditev oziroma po Osgoodu v nuklearne stavke. Poznamo dve vrsti trditev. Trditev tipa AO1-AO2 je trditev, ki jo sestavljata dva objekta percepcije, med njima pa je vez. Primer tega je npr. »*Srbski javni govorniki obtožujejo slovenske politike*« (Delo, 26. 9. 1988). Trditev tipa AO1-AO2 navadno predstavlja indirektno vrednotenje. O indirektnem vrednotenju govorimo, kadar je AO2 vrednoten preko direktnega vrednotenja. Drugi tip trditev, s katerimi se bomo ukvarjali v analizi, je trditev tipa AO1-cm. Torej trditev, ki je sestavljena iz objekta percepcije in občega pomena, med njima pa je vezalo. Primer takšnega tipa trditve je: »*Jugoslavija je neverodostojna*.« (Delo, 9. 3. 1989). Trditev tipa AO1-cm predstavlja direktno vrednotenje. Zakodirane trditve nato raziskovalec vpiše v tabelo.

Na tretji stopnji raziskovalec označi usmerjenost vezala. Včasih je usmerjenost vezala težko določiti. V takšnih primerih naredimo preizkus vezala. Vezalo postavimo med dva podobna in med dva različna objekta percepcije in nato ugotavljamo, kdaj je vezalo bolj smiselno. Kadar je vezalo bolj smiselno med dvema podobnima objektoma percepcije, je vezalo povezovalno, ko pa je vezalo bolj smiselno med dvema različnima objektoma percepcije, je vezalo ločevalno.

Četrta faza je zaključna faza, v kateri raziskovalec lahko ugotovi, kakšna je vrednostna določitev določenih objektov percepcije v besedilu. To ugotovi tako, da zbere vse vrednosti za določen objekt percepcije in izračuna povprečno vrednost. V našem primeru smo

vrednostno določitev objektov percepcije računali direktno in indirektno. Tako bomo dobivali dvojne vrednosti za določen objekt percepcije. Da analiza prestane test veljavnosti, razlika med direktnim vrednotenjem in indirektnim vrednotenjem ne sme biti prevelika. Vendar moramo že takoj opozoriti na možnost večjih razlikovanj med direktnim in indirektnim vrednotenjem. Do večjih razlik med direktnim in indirektnim vrednotenjem lahko pride, ker se ukvarjamo z uvodniki. Ti so tipično interpretativne narave. Za uvodnike je torej poleg nizanja dejstev značilna tudi močna subjektivna interpretacija. Do večjih razlik med direktnim in indirektnim vrednotenjem lahko pride tudi zaradi časovnega okvira uvodnikov, ki je zajet v analizi. V analizi so zajeti uvodniki od leta 1987 do 1992. V tem času se je vrednotenje posameznih objektov percepcije spreminjalo. Poleg tega je naraščalo tudi število očitno subjektivnih sodb oziroma direktnih vrednotenj. Do večjih razlikovanj med direktnim in indirektnim vrednotenjem pa lahko prihaja tudi zaradi relativno majhnega vzorca objektov percepcije pri direktnem vrednotenju. Zaradi tega je direktno vrednotenje bližje ekstremom: popolnoma pozitivno vrednotenje, 1, in popolnoma negativno vrednotenje, -1. Pri indirektnem vrednotenju pa je vzorec objektov percepcije večji in zato nikoli ne more biti blizu ekstremoma.

4.2.2 REZULTATI ANALIZE VREDNOSTNO DOLOČENIH TRDITEV

Analizo smo začeli z izolacijo objektov percepcije. Izoliranju je sledilo maskiranje. Namen maskiranja je, kot smo že omenili, povečati raziskovalčevo nevtralnost. Tako smo prišlo do 904 objektov percepcije. Temu je sledilo parafraziranje trditev. Iz 138 uvodnikov, ki so bili zajeti v analizi, smo dobili 1316 trditev. Od tega je bilo 266 trditev tipa AO1-cm, direktno vrednotenje, ostalih 1050 trditev je bilo tipa AO1-AO2, indirektno vrednotenje, ki smo ga izračunali skozi odnos med dvema objektoma percepcije.

Statistična logika nadaljnje analize je zahtevala zadostnost pojavljanja objektov percepcije, zato je bilo le-te potrebno agregirati. Tako smo prvotne objekte percepcije združili po skupinah glede na pomensko podobnost in tako dobili manjše število objektov. Agregirani objekti percepcije so: Slovenija, slovensko gospodarstvo, slovenska politika, osamosvojitve Slovenije, Zveza komunistov Slovenije, slovenska vojska, (spremembe) slovenske ustave, slovenska zgodovina, Jugoslavija, jugoslovansko gospodarstvo, gospodarska kriza, reforme jugoslovanskega gospodarstva, kapitalizem, jugoslovanska ekonomska politika, zvezna politika, zrna jugoslovanska politika, JLA, jugoslovanske ustavne in zakonske spremembe, Zveza komunistov Jugoslavije, socializem, demokratične težnje, razpadanje Jugoslavije,

enotna Jugoslavija, jugoslovanska infrastruktura, Srbija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Črna Gora, Makedonija, Kosovo, poslovanje s tujino, SZDL, zahodni svet, socialistični svet, delavstvo, reforme, ideologija, kadrovske spremembe. Kot bomo kasneje videli, tudi ti niso vsi zadovoljili kriterija zadostnega pojavljanja objektov percepcije, da bi jih lahko upoštevali v nadaljnji analizi.

V analizi smo merili direktno (v tabeli označeno DV) in indirektno vrednotenje (v tabeli označeno IV) akterjev oziroma objektov percepcije v uvodnikih Dela, Večera in Dnevnika. Indirektno vrednotenje smo merili s trditvami tipa AO1-AO2, direktno vrednotenje pa s trditvami tipa AO1-cm. Direktno vrednotenje za posamezni objekt percepcije smo izračunali s formulo:

$$k = (\sum |c|c_{m2} - \sum |c|c_{m1}) / (\sum |c|c_{m2} + \sum |c|c_{m1}),$$

kjer je $\sum |c|c_{m2}$ vsota vseh občil pomenov, ki imajo pozitiven značaj in kjer je $\sum |c|c_{m1}$ vsota vseh občil pomenov, ki imajo negativen značaj.

Indirektno vrednotenje za posamezni objekt percepcije smo izračunali s formulo:

$$k_{AO1} = \sum AO_2 / \sum |c|AO_2,$$

kjer je $\sum AO_2$ vsota vrednosti vseh AO₂, s katerimi je dani objekt percepcije v interakciji, $\sum |c|AO_2$ je vsota vseh AO₂. $\sum AO_2$ izračunamo tako, da namesto AO₂ vstavimo vrednost, ki smo jo za AO₂ izračunali pri direktnem vrednotenju.

Da smo za nek objekt percepcije zaključili, da je v analiziranih uvodnikih vrednoten, se je ta moral pojaviti vsaj trikrat. Ta kriterij je veljal tako pri direktnem kot indirektnem vrednotenju. Pri indirektnem vrednotenju pa smo imeli še en kriterij – tudi AO₂ se je moral pojaviti vsaj trikrat, da smo objekt percepcije uvrstili v nadaljnjo analizo. Da pa smo lahko za objekt percepcije izračunali vrednost indirektnega vrednotenja, je AO₂ moral biti vrednoten že preko direktnega vrednotenja. Vrednosti akterjev so bile na lestvici od -1 do 1. Kjer -1 pomeni skrajno negativno vrednotenje, 1 skrajno pozitivno vrednotenje, 0 je nevtralnost oziroma ni vrednotenja.

Vrednotene objekte percepcije smo razporedili na lestvici intenzivnosti vrednotenja:

$0,6 \leq k \leq 1$	močno pozitivno;	$-0,29 \leq k \leq 0$	šibko negativno;
$0,3 \leq k \leq 0,59$	srednje pozitivno;	$-0,59 \leq k \leq -0,3$	srednje negativno;
$0 \leq k \leq 0,29$	šibko pozitivno;	$-1 \leq k \leq -0,6$	močno negativno.

V tabeli 4.2.2.1 je predstavljeno vrednotenje držav. Vidimo lahko razlike med vrednotenjem Slovenije, Jugoslavije, Srbije, Kosova in zahodnega sveta – med tremi dnevniki. V primeru Slovenije lahko opazujemo razlike med Delom in Večerom. Dnevnik v analiziranem vzorcu uvodnikov Slovenije ni vrednotil. Iz spodnje tabele lahko preberemo, da je razlika med

direktnim in indirektnim vrednotenjem Slovenije pri Delu kar velika. V obeh primerih je Delo Slovenijo vrednotilo pozitivno, vendar pri direktnem vrednotenju komaj da lahko to pozitivnost zaznamo, vrednost je namreč le 0,09. Direktno vrednotenje v Delu je bilo takšno: »*Morali bi, na primer, samo pogledati v našo (slovensko, op. avtorja) Narodno in univerzitetno knjižnico, zbiralko in ohranjevalko našega duhovnega bogastva in se potem podati po tako imenovanih nerazvitih jugoslovanskih okoljih, pa bi hitro spoznali, v čem je resnica in naša nemoč.*« (Delo, 23. 12. 1988). Pri indirektnem vrednotenju pa je Slovenija v Delu dosegla vrednost 0,44. Delo je indirektno vrednotilo Slovenijo preko JLA »*Sicer pa, kaj naj bi si Slovenci lepega mislili o ministru in armadi, ki so ju zadnji teden kar dvakrat zasačili pri "razširjanju lažnih vesti".*« (Delo, 1. 10. 1990); in zvezne politike »*In pišeta (Slovenija in Hrvaška, op. avtorja) poezijo: zbadljivke osovraženemu Markoviču, ki mu ne priznavata legitimnosti (kdo neki v Jugoslaviji pa mu jo še?) ...*« (Delo, 30. 9. 1991). JLA in zvezna politika sta imela v letih pred osamosvojitvijo negativni prizvok. Vrednotenje Slovenije v časniku Večer je prav tako pozitivno. Direktno vrednotenje zavzame vrednost 1, indirektno vrednotenje pa vrednost 0,33. Večer je Slovenijo direktno vrednotil takole: »*V vsej tej različnosti, političnem, idejnem pa tudi izrazoslovnem pluralizmu, tako značilnem za slovenske razmere v zadnjem času ...*« (Večer, 31. 3. 1989). Indirektno pa je Večer vrednotil tako, da je prikazal, da gre Sloveniji v gospodarski krizi bolje kot ostalim jugoslovanskim narodom: »*V Črni Gori ter Bosni in Hercegovini je lani upadla prodaja avtomobilov. Slovenci pa se še ne damo ugnati v kozji rog, saj so avtomobili kljub družbeni krizi še vedno zelo iskano blago.*« (Večer, 12. 8. 1988). Razlika med direktnim in indirektnim vrednotenjem je 0,67.

Jugoslavijo so vrednotili vsi trije časniki. Vrednotenje Dela in Večera je precej podobno. Oba sta podala 12 direktnih sodb o Jugoslaviji. Delo je Jugoslavijo vrednotil z $-0,5$, Večer pa z $-0,67$. Večer je bil bolj direktno negativen do Jugoslavije, saj je koeficient direktnega vrednotenja bliže -1 kot koeficient direktnega vrednotenja pri Delu. Delo je direktno vrednotilo Jugoslavijo tako, da je prikazovalo kot neuko državo: »*... da se mora Jugoslavija še marsičesa naučiti, če hoče odpreti vrata svoji reformi in svetu ...*« (Delo, 6. 6. 1989). Delo je svoje bralce konstantno spominjalo na gospodarsko zaostalost Jugoslavije za zahodnim svetom in možnost predrugačenja sistema: »*Huje pa je s tistim sporočilom, ki se skriva globlje v ozadju sklepa bonske vlade, s sporočilom, ki pravi, da je Jugoslavija vse bolj neverodostojna ...*« (Delo, 9. 3. 1989). Večer je bralce opozarjal na neenotnost jugoslovanskih narodov in narodnosti: »*Kajti napočil je čas, da vzajemno nerazumevanje strasti, včasih že*

kar odkrito nestrpnost, zamenjajo dobra volja, pripravljenost za skupen korak iz krize in trezna glava.« (Večer, 18. 10. 1988). Dnevnikovo direktno vrednotenje je bilo najbolj negativno. Koeficient je kar -1 . Dnevnik je direktno vrednotil Jugoslavijo v šestih primerih. Dnevnik je Jugoslavijo direktno vrednotil takole: »Tu pa je še velika finančna nedisciplina (Jugoslavije, op. avtorja)« (Dnevnik, 6. 6. 1989). Naša raziskava je pokazala, da sta tudi koeficienta indirektnega vrednotenja Jugoslavije pri Delu in Večeru precej podobna. Delovo vrednotenje ima vrednost $-0,23$, Večerovo pa $-0,27$. Na prvi pogled bi lahko rekli, da je bil Večer bolj negativen do Jugoslavije kot Delo, vendar lahko temu nasprotuje število trditev, ki so bile zajete v izračun. V Delu smo našli 14 trditev tipa AO1-AO2, v Večeru 11 trditev. Delo je bolj sistematično ustvarjalo negativno podobo o Jugoslaviji. Delo je Jugoslavijo indirektno negativno vrednotilo preko gospodarske krize ter hkrati opozarjalo tudi na notranje probleme Jugoslavije »Jugoslavija kljub gospodarskim težavam in notranjim zdraham (o teh zahodni tisk več piše kot o inflaciji, brezposelnosti ali padanju življenjske ravni)« (Delo, 1. 12. 1988). Večer je negativnost dosegel izključno preko gospodarske krize, v kateri je bila Jugoslavija: »Po uradnih podatkih je v Jugoslaviji okoli sedem milijonov revežev — okrog 2,7 milijona koristnikov socialno-varstvenih pravic in kompenzacij in nad 4,2 milijona delavcev, ki prejemaajo podpovprečno plačo. Koliko je še državljanov, ki jih uradna statistika na tej lestvici revščine ne zajema?« (Večer, 12. 8. 1988). Jugoslavija je prav poseben primer v Dnevniku, je namreč edini objekt percepcije, ki je bil indirektno vrednoten v tolikšni meri, da smo ga lahko zajeli v našo analizo. V Dnevniku smo odkrili šest trditev tipa AO1-AO2, v katerih je bil objekt percepcije Jugoslavija. Vrednost koeficienta indirektnega vrednotenja je $-0,67$. Vrednost, ki jo je dosegla Jugoslavija v Dnevniku, je sicer res najnižja, vendar je Dnevnik vrednotil Jugoslavijo le šestkrat, zato ne moremo zaključiti, da je bil Dnevnik najbolj negativen. Dnevnik je negativnost dosegel s pisanjem o ustavnih spremembah in zmedi, ki je vladala pri tem: »Zakonov in predpisov imamo na kupe. V tem smo svetovni rekorderji! In vsak dan "delamo" nove. Hiperprodukcija predpisov. Čedalje bolj smo utesnjeni v predpisih, nihče več se ne spozna nanje. Zgubili smo se v pragozdu predpisov. Če pa je nujno kaj urediti po predpisih, strokovnjaki kaj kmalu ugotovijo, da se zadeva ne da urediti, ker so predpisi pomanjkljivi, nedorečeni, nezadostni, neustavni ... skratka – neuporabni ...« (Dnevnik, 26. 1. 1988). Dnevnik negativnost Jugoslavije doseže tudi s povezovanjem Jugoslavije z gospodarsko krizo: »V jugoslovanski praksi je (ne)zaposlenost z okoli petino za zaposlitev sposobnega prebivalstva na cesti in z drugo petino na "začasnem delu v tujini" in z odločno težnjo po naraščanju nezaposlenega dela prebivalstva hud problem.« (Dnevnik, 3. 8. 1988).

Negativno je bilo tudi pisanje o Srbiji. Delo je Srbijo v izbranem vzorcu direktno vrednotilo le v enem primeru. Indirektno pa je Delo v vzorcu vrednotilo Srbijo v 12 primerih. Vrednost koeficienta indirektnega vrednotenja je $-0,03$. Negativna stališča do Srbije je Delo vzpodbujalo s pisanjem o Srbiji v povezavi z JLA, naklonjenostjo izrednim ukrepom v primeru razpada Jugoslavije in s srbsko nenaklonjenostjo slovenski politiki. Srbsko nasprotovanje slovenski politiki so v Delu opisali takole: *»Očitno je, da so si (srbski, op. avtorja) protestniki zdaj za tarčo najbolj žolčnih napadov izbrali prav slovenske družbenopolitične delavce, pogosto se omenjajo tudi Stane Dolanc, Sergej Kraigher, Franc Šetinc, kot da so ti krivi za vse tegobe in nadloge v tej državi (Srbiji, op. avtorja), vključno s kosovskim problemom. Tudi razni javni govorniki ne varčujejo z obtožbami na rovaš slovenskih politikov.«* (Delo, 26. 9. 1988). V istem članku sledi tudi direkten nagovor občinstva, da takšnega ravnanja Srbov Slovenci ne smejo sprejeti: *»Vendar pa je gonja zoper slovensko politično vodstvo na zborovanjih in tudi v tisku dosegla tisto točko, ko je treba potegniti ločnico med tem, kaj je javna kritika in kaj zmerjaški in tuleči poziv k linču. V imenu kulturne, pravne, človeške družbe je treba slednjemu reči odločen ne.«* Delo je Srbijo predstavljal kot zelo agresivno: *»"Utemeljen sum", da v Beogradu ni več civilne oblasti, temveč je tudi "formalno" ustoličena vojaška hunta ... S pretrganjem zadnjih vezi s civilno oblastjo in naposled konstituiranim vrhovnim poveljstvom bi generali naredili še tisti zadnji korak čez črto, onstran katere jim ostanejo samo še recepti Videle, Stroessnerja, Mengistuja in drugih kolegov.«* (Delo, 3. 7. 1991). Večer je bil do Srbije še bolj negativen. Vrednost direktnega koeficienta je $-0,67$. Večer je Srbe označeval za nacionaliste in nasprotnike Slovenije: *»... srbski nacionalni val z vso močjo butnil v "deželo", kot tam Sloveniji z nekakšnim cinizmom pravijo. S tamkajšnjega stališča je Slovenija Triglav izenačena z Albanijo Tirana. Ko govornik na mitingu spregovori o Sloveniji, prične žvižgati tisoče ljudi.«* (Večer, 26. 9. 1988). Vrednost indirektnega vrednotenja Srbije pri Večeru je $-0,81$. Večer je negativna stališča do Srbije spodbujal z opisovanjem Srbije kot nasprotnika Slovenije: *»Ko govornik na mitingu spregovori o Sloveniji, prične žvižgati tisoče ljudi.«* (Večer, 26. 9. 1988). Večer je Srbijo predstavil kot zaveznika JLA: *»... Miloševića, ki dobiva po nedavnem koncu partijskega kongresa znova močnega zaveznika v armadnem vrhu.«* (Večer, 21. 2. 1990).

Kosovo je bilo v času Jugoslavije posebej občutljiva tema. Delo in Večer sta subjektivnost uvodnikov izkoristila za direktne sodbe o Kosovu. V obeh primerih koeficienta zasedeta vrednost -1 . Delo je Kosovo predstavljal kot velik jugoslovanski problem: *»Krivično bi bilo trditi, da Kosovo pred časom ni bilo resničen, neizmišljen srbski problem: tamkajšnji Srbi in Črnogorci so bili pod pritiskom, frustracija je bila upravičena, republika je bila razdeljena do*

neobvladljivosti.« (Delo, 8. 11. 1989) Tudi Večer je o Kosovu pisal kot o velikem jugoslovanskem problemu, ki ga želi Slovenija pomagati rešiti: »Pravzaprav si na Kosovu v razmerah, ki tam vladajo, ne želijo, da slovenski miličniki poslej na vročih kosovskih ulicah ne bi več mirili tamkajšnjih demonstrantov. Takšna rešitev bi bila za Kosovo dobrodošla le, če bi se enako odločili tudi drugi odredi milice, če bi ustvarili razmere, v katerih bi Kosovo končno zaživel normalno življenje, in če bi Albancem na Kosovu vendarle priznali pravico, da lahko z drugimi narodi, ki tudi živijo tam, ustvarjajo v miru in da lahko povedo svoje mnenje.« (Večer, 8. 11. 1989).

Zahodni svet, kamor sodijo Evropa, ZDA in vsi njihovi predstavniki, je vrednotil le Večer. Vrednost indirektnega koeficienta je $-0,22$. Ta številka nam pove, da je bil Večer rahlo negativen do zahodnega sveta. Ta negativnost je izhajala iz negativnega odnosa Zahodnega sveta do Slovenije: »Mnoga stališča mednarodne skupnosti nam niso naklonjena.« (Večer, 26. 4. 1991), »Slovenijo čaka naporno in dolgo (ponovno) dokazovanje svoje pravice do samostojnosti (evropski skupnosti, op. avtorja)« (Večer, 13. 11. 1991). Natančnejši pogled trditve nam pokaže, da so bile te trditve napisane izključno v letu 1991, ko je zahodni svet močno nasprotoval osamosvojitvi Slovenije.

	DELO				VEČER				DNEVNIK			
	$\Sigma Iclcm$	DV	$\Sigma IclAO$	IV	$\Sigma Iclcm$	DV	$\Sigma IclAO$	IV	$\Sigma Iclcm$	DV	$\Sigma IclAO$	IV
SLOVENIJA	11	0,09	17	0,44	6	1	7	0,33	/	/	/	/
JUGOSLAVIJA	12	-0,5	14	-0,23	12	-0,67	11	-0,27	6	-1	6	-0,67
SRBIJA	/	/	12	-0,03	6	-0,67	9	-0,81	/	/	/	/
KOSOVO	5	-1	/	/	6	-1	/	/	/	/	/	/
ZAHODNI SVET	/	/	/	/	/	/	9	-0,22	/	/	/	/

Tabela 4.2.2.1: Direktno in indirektno vrednotenje objektov percepcije po državah

V tabeli 4.2.2.2 so navedeni rezultati direktnega in indirektnega vrednotenja gospodarstva. Slovensko gospodarstvo je direktno in indirektno vrednotil le Večer. Večer v šestih trditvah tipa AO1-cm vrednoti slovensko gospodarstvo negativno. Tako ima direkten koeficient vrednost -1 . Večer je bil mariborski časopis in je zato velikokrat pisal o problemih lokalnega značaja: »Negotovost, ki se je pred časom zgrnila nad Tomos, visi zdaj nad mariborskim Liletom, prav mogoče pa je, da se bo grožnja s stečajem (ob tržnem gospodarstvu se bomo hočeš nočeš morali privaditi tudi nanj) pojavila še nad kom.« (Večer, 17. 10. 1989). Vrednost indirektnega vrednotenja slovenskega gospodarstva v Večeru je $-0,33$. Večer je indirektno negativnost slovenskega gospodarstva dosegal s tem, ko ga je povezoval z gospodarsko krizo: »Včeraj je kolektiv Tama skromno proslavil svoj visoki življenjski jubilej ob ugotovitvi, da se

je znašel v gospodarskem kriznem položaju, ker se je ustavila prodaja vozil.» (Večer, 5. 9. 1987). Dnevnik v vzorcu vrednoti slovensko gospodarstvo le indirektno in tudi ta v vseh šestih primerih vrednoti negativno. Vrednost direktnega koeficienta pri Dnevniku je -1 . Dnevnik je negativno podobo slovenskega gospodarstva ustvarjal s tem, ko je pisal o veliki zmedi v slovenskem gospodarstvu: *»Kot je znano, so si v petih delovnih organizacijah celjski, primorski, mariborski, ljubljanski in DO Informatika za november izplačali za okoli 35 odstotkov višje osebne dohodke, kot bi si jih smeli ...«* (Dnevnik, 25. 12. 1987).

Jugoslovansko gospodarstvo v analiziranih uvodnikih vrednoti le Delo. Vrednost direktnega vrednotenja je $-0,71$. Primer vrednotenja jugoslovanskega gospodarstva v Delu je: *»Naposled je dozorelo spoznanje, da bo brez temeljitih sprememb v gospodarskem sistemu težko prebroditi gospodarsko in družbeno krizo. ... Bistvena napaka je, da so gospodarski subjekti postali objekti, ker je njihova samostojnost zelo omejena ravnaajo gospodarski subjekti neustrezno, ker so se prisiljeni prizadevati za kar največji dohodek in tako zagotoviti porabo velikega kroga uporabnikov, namesto da bi povečali akumulacijo in si tako zagotovili razvoj.«* (Delo, 10. 3. 1988). Indirektnega vrednotenja jugoslovanskega gospodarstva v vzorcu ni zadostilo kriteriju zadostnega pojavljanja.

Gospodarsko krizo vrednotita Delo in Večer, vendar le direktno. Oba koeficienta imata negativno vrednost. Delo v 7 primerih z vrednostjo $-0,43$, Večer v 6 primerih z vrednostjo $-0,33$. Večer se je manj ukvarjal z gospodarsko krizo kot Delo in bil do nje tudi manj negativen. Večer bralce na gospodarsko krizo spominja s tem, ko piše o podražitvah: *»Nove in nove podražitve večine izdelkov povzročajo glavobol ne le kupcem, ampak tudi trgovcem.«* (Večer, 7. 6. 1988). Delo bralce na gospodarsko krizo spominja z omenjanjem inflacije: *»... naše štirištevilčne inflacijske prihodnosti ...«* (Delo, 6. 6. 1989).

Do jugoslovanske ekonomske politike sta bila negativna Delo in Dnevnik. V analiziranih uvodnikih Večera vrednotenja jugoslovanske ekonomske politike nismo zasledili. Direktni koeficient Dela za jugoslovansko ekonomsko politiko ima vrednost -1 , Dnevnikov direktni koeficient zasede vrednost $-0,5$. Indirektnega vrednotenja v vzorcu nismo opazili. Delo je bilo v vzorcu popolnoma negativno do Jugoslovanske ekonomske politike, Dnevnikova negativnost v vzorcu pa je manjša, vendar vseeno močna. Delo je bilo do jugoslovanske ekonomske politike zelo negativno že leta 1987: *»Sto dvajset točk programske zasnove je izhodišče za oblikovanje programa, ki terja hitro, odločno, enotno in odgovorno delo, saj smo vse preveč časa porabili za neplodne razprave, ocene stanja, analize vzrokov in ugotovitve "kaj bi bilo, če bi bilo". Kljub časovni stiski so si predlagatelji programa učinkovitih ukrepov*

izprosili premor.» (Delo, 20. 10. 1987). Delova negativnost se je nadaljevala tudi kasneje: »*Treba je priznati, da je naša energetska politika, če ji sploh lahko tako rečemo, s slovenskimi premogovniki delala kot svinja z meh.*» (Delo, 23. 10. 1990). Dnevnik jugoslovansko ekonomsko politiko kritiziral takole: »*Pojav (brezposelnost, op. avtorja) je pokazal na hude napake našega dolgoročnega načrtovanja (najbrž bolje: odsotnosti dolgoročne načrtovalne in gospodarske politike), saj je toliko pospeševana urbanizacija polagoma povzročila izpraznjevanje podeželja, neobdelano zemljo, v mestih pa prenatrpanost ter nerešljive ekološke in socialne probleme (najhuje se kaže ta pojav v beograjskih razmerah, čeprav po tovrstne probleme manjših razsežnosti ni treba tako daleč čez domači prag).*» (Dnevnik, 3. 9. 1988).

	DELO				VEČER				DNEVNIK			
	$\Sigma Iclcm$	DV	$\Sigma IclAO$	IV	$\Sigma Iclcm$	DV	$\Sigma IclAO$	IV	$\Sigma Iclcm$	DV	$\Sigma IclAO$	IV
SLOVENSKO GOSPODARSTVO	/	/	/	/	6	-1	3	-0,33	6	-1	/	/
JUGOSLOVANSKO GOSPODARSTVO	7	-0,71	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
GOSPODARSKA KRIZA	7	-0,43	/	/	6	-0,33	/	/	/	/	/	/
JUGOSLOVANSKA EKONOMSKA POLITIKA	5	-1	/	/	/	/	/	/	4	-0,5	/	/

Tabela 4.2.2.2: Direktno in indirektno vrednotenje gospodarskih objektov percepcije

V tabeli 4.2.2.3 so rezultati vrednotenja politike. Primerjamo lahko vrednotenje slovenske politike, zvezne politike, zmerne jugoslovanske politike in ustavnih sprememb. Takoj je treba opozoriti in razložiti razliko med agregiranjem dveh objektov percepcije, in sicer med zvezno politiko in jugoslovansko politiko. Na prvi pogled se zdita skupini enaki, vendar poznavanje ozadja razkrije razliko. V zvezno politiko smo uvrstili vse objekte percepcije, ki so delovali na zvezni ravni. Sem sodijo politiki, zvezni organi, zvezno predsedstvo ... Med zmerno jugoslovansko politiko pa smo uvrstili objekte percepcije, ki so delovali na republiških in pokrajinskih ravneh in so hkrati predstavljali jugoslovansko politiko. Ločevanje se nam je zdelo smiselno predvsem zaradi slovenskega zagovarjanja nastanka konfederacije. Tako smo predvidevali, da bo zvezna politika vrednotena negativno, jugoslovanska politika pa najverjetneje ne.

Vrednotenja slovenske politike v vzorcu Dnevnika ni bilo. Večer jo je v vzorcu vrednotil le direktno. Tako je vrednost direktnega koeficienta za slovensko politiko v Večeru 0,33. Večer je pozitivno vrednotenje slovenske politike v vzorcu dosegal s tem, ko jo je prikazal kot morebitnega rešitelja mariborskega Tama. Delo je slovensko politiko v vzorcu vrednotilo tako direktno kot indirektno. Vrednost direktnega vrednotenja je -0,6, indirektnega pa 0,39. Do

pozivnega indirektnega vrednotenja je prišlo, ker je bil objekt percepcije Milan Kučan, ki so ga primerjali z negativnimi jugoslovanskimi politikami: »... Milana Kučana, Veljka Kadrijeviča ali Branka Mikuha. Nihče ne misli na silo izenačevati njihovih poudarkov, kajti razlike med njimi, kakor tudi med drugimi, seveda so.« (Delo, 18. 10. 1988). Da pa je slovenska politika direktno močno negativno vrednotena, pa je kriva zmeda v slovenski vladi pred osamosvojitvijo. »Žal je tako: med politiki in politikanti pogosto ni velikih razlik vendar pa je nekaj jasno. Tako so, kot kažejo priprave na plebiscit, precej politikantske razmere tudi v slovenski politiki, saj drugače ni mogoče razumeti že tri dni trajajočih medstrankarskih konfliktov v zvezi z določitvijo potrebne glasovalne večine, nerazumljivo prelaganje izbire datuma plebiscita in nenehno sejanje dvomov vseh vrst o tem, ali je plebiscit (in s tem osamosvojitve) sploh Sloveniji potrebna.« (Delo, 6. 12. 1990).

Zmerna jugoslovanska politika je vrednotena pozitivno v analiziranih uvodnikih Dela, 0,6 in Dnevniku 1. Vrednost v Delu je sicer manjša kot v Dnevniku, vendar je bilo v Delu več trditev in lahko zaradi tega trdimo, da je bilo vrednotenje v Delu bolj sistematično. Delo pozitivno vrednost zmerne jugoslovanske politike doseže tako, da jo predstavi kot dokaj demokratično: »Razprava v skupščini Jugoslavije o vprašanju (ne)zaupnice zveznemu izvršnemu svetu je bila taka, da se je ne bi sramovali v nobenem parlamentu. V glavnem strpna, argumentirana, brez dolgočasnih monologov, pa z več neposrednega dialoga.« (Delo, 16. 5. 1988). Jugoslovansko skupščino smo uvrstili med zmerno jugoslovansko politiko zato, ker so v njej bili predstavniki vseh jugoslovanskih narodov.

Zvezno politiko so negativno vrednotili vsi trije časopisi. Največ trditev je bilo v vzorcu uvodnikov Dela, skupno kar 36, 17 direktnih in 19 indirektnih. Vrednost koeficienta direktnega vrednotenja za Delo je -0,65, vrednost indirektnega pa -0,21. Indirektno vrednotenje je Delo v analiziranih uvodnikih dosegalo preko povezave zvezne politike z gospodarsko krizo: »Očitki o nagovorih "z vrha" (vlada SFRJ, op. avtorja), o prisilno molčečih delegatih« (Delo, 20. 10. 1987); negativnega odnosa zvezne politike do Slovenije: »Znova je pripravljena listina, ki se požvižga na slovensko suverenost ...« (Delo, 23. 12. 1988); zveze zvezne politike z JLA: »... predsedstvo SFRJ ukrepalo po pričakovanju srbske večine v naši najštevilnejši republiki: angažiralo (v prevodu: najelo) je, v določenem okviru, enote JLA na (Kosovu, op. avtorja), da bi varovale ustavno ureditev in preventivno preprečevale nasilje.« (Delo, 21. 10. 1990), naklonjenosti izrednim ukrepom: »Čigav glasnik je bil predsednik Jović, ko je na včerajšnji seji prvi predlagal uvedbo izrednih ukrepov na ozemlju celotne države, niti ni treba ugibati.« (Delo, 14. 3. 1991) in nasprotovanju zmerni jugoslovanski politiki, preko katere bi bila mogoče dosežena konfederacija. Podajmo še

primer direktnega vrednotenja v analiziranih uvodnikih Dela: »*Oblast je v rokah birokracije namesto v delavskih rokah.*« (Delo, 29. 6. 1988). Večer je v vzorcu zvezno politiko vrednotil negativno. Vrednost direktnega koeficienta je $-0,4$, vrednost indirektnega koeficienta pa $-0,5$. Večer je bil precej negativen do ZIS in Branka Mikulića: »*Zaupanje, ki ga je brez glasovanja za naslednji dve leti v soboto v zvezni skupščini uradno ohranil Zvezni izvršni svet, zdaj ne more biti sporno, pa naj je to komu všeč ali ne. Delegati so pač povedali svoje, čeprav je malokdo sadil rožice, kaj šele trdil, da sta se za dveletne vlade Branka Mikulića cedila med in mleko.*« (Večer, 15. 5. 1988). Večer je indirektno negativnost dosegel s pisanjem o nasprotjih med zvezno in slovensko politiko in zvezo med zvezno politiko in gospodarsko krizo. O nasprotjih med zvezno in slovensko vlado je Večer pisal takole: »*Zadnje dni smo priča pravi ekonomski vojni še preživelih federalnih organov proti Sloveniji ... Čeprav je Marković po svoji zadnji neuspešni misiji v Ljubljani obljubil, da ne bo ukrepal, preden se do vseh odprtih problemov, ki so ta čas srčika nove zaostitve odnosov s Slovenijo, ne bo opredelila slovenska vlada, so v zveznem kmetijskem ministrstvu že naslednji dan napovedali zaprtje slovenske meje, češ da obstaja nevarnost vnosa bolezni.*« (Večer, 16. 8. 1991). Večer je zvezno politiko obtoževal za gospodarsko krizo, v kateri je bila Jugoslavija: »*Zis, na primer (je kriv, op. avtorja) za gospodarske razmere, nizke plače.*« (Večer, 21. 7. 1988). Dnevnik je v vzorcu zvezno politiko vrednotil le direktno. Vrednost koeficienta direktnega vrednotenja je $-0,71$. Vrednost nam pokaže, da je bil Dnevnik najbolj odprto nastrojen proti zvezni politiki: »*V minulih dveh letih "Mikuličeva" vlada res ni mirovala, toda rezultati so (vsaj za zdaj) dokaj klavrni.*« (Dnevnik, 9. 11. 1988), v nadaljevanju tega uvodnika gre Dnevnik pri kritiziranju zvezne politike še dlje: »*Izgovor je za predsednika vlade neumen, toda pustimo tokrat to ob strani.*« (Dnevnik, 9. 11. 1988). Predvidevanja, ki smo jih imeli o vrednotenju zvezne in jugoslovanske politike, so se potrdila. Slovenski časniki v vzorcu so nasprotovali zvezni politik, medtem ko so zmerno jugoslovansko politiko vrednotili pozitivno.

V tabeli 4.2.2.3 so tudi rezultati o objektu percepcije, ki smo ga poimenovali jugoslovanske ustavne in zakonske spremembe. To je v vzorcu vrednotil le Dnevnik. Vrednost koeficienta direktnega vrednotenja jugoslovanskih ustavnih in zakonskih sprememb je -1 . Dnevnik je bil do jugoslovanskih ustavnih in zakonskih sprememb popolnoma kritičen: »*Zakonov in predpisov imamo na kup. V tem smo svetovni rekorderji! In vsak dan "delamo" nove.*« (Dnevnik, 26. 1. 1988).

	DELO				VEČER				DNEVNIK			
	Σ lclcm	DV	Σ lclAO	IV	Σ lclcm	DV	Σ lclAO	IV	Σ lclcm	DV	Σ lclAO	IV
SLOVENSKA POLITIKA	5	-0,6	5	0,39	6	0,33	/	/	/	/	/	/
JUGOSLOVANKA POLITIKA	5	0,6	/	/	/	/	/	/	3	1	/	/
ZVEZNA POLITIKA	17	-0,65	19	-0,21	10	-0,4	8	-0,5	7	-0,71	/	/
JUGOSLOVANSKE USTAVNE IN ZAKONSKE SPREMEMBE	/	/	/	/	/	/	/	/	7	-1	/	/

Tabela 4.2.2.3: Direktno in indirektno vrednotenje političnih objektov percepcije

Tabela 4.2.2.4 predstavlja vrednotenje socializma in kapitalizma v treh slovenskih dnevnikih. Časovni okvir analize zajema obdobje, ko so se počasi začeli rušiti socialistični sistemi. Hkrati so se začele močnejše pojavljati kapitalistične težnje v gospodarstvu. Analiza je pokazala, da je le Delo poskušalo ustvariti podobo o slabostih socializma in pozitivnosti kapitalizma, ki bi lahko bralce napeljevala, k osamosvojitvi Slovenije in preobratu političnega sistema. Delo v vzorcu vrednoti socializem negativno, direktno z -1 , in indirektno z $-0,32$. Socializem krivi za gospodarsko krizo in ga predstavi kot zaviralca kapitalističnih novosti, ki bi pomagale gospodarstvu. »... zaščitnike socializma plaši brezkompromisnost tržne arbitraže, strah jih je zasebnih pobud, zgrešenih razvojnih iluzij in strategij, vdora tujega kapitala, izgube pravice do premetavanja dohodka gospodarstva, odprtosti, ki bo odpihnili v carinskem inkubatorju spitate ekonomske nedonošenčke, brezposelnosti in še česa.« (Delo, 23. 1. 1988). Delo v nasprotju s socializmom vrednoti kapitalizem pozitivno. Vrednost koeficienta direktnega v vzorcu uvodnikov v Delu je $0,5$: »No, celo zmerno krilo v vrstah ZK govori o vrnitvi k preizkušenemu kapitalističnemu sistemu korenčkov in palic, pri čemer smo v Jugoslaviji doslej korenčke neselektivno delili dobrim in slabim, medtem ko palic nismo poznali.« (Delo, 22. 4. 1989).

	DELO				VEČER				DNEVNIK			
	Σ lclcm	DV	Σ lclAO	IV	Σ lclcm	DV	Σ lclAO	IV	Σ lclcm	DV	Σ lclAO	IV
SOCIALIZEM	3	-1	6	-0,32	/	/	/	/	/	/	/	/
KAPITALIZEM	4	0,5	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/

Tabela 4.2.2.4: Direktno in indirektno vrednotenje objektov percepcije družbenih sistemov

Tabela 4.2.2.5 prikazuje rezultate vrednotenja JLA in uporabe izrednih ukrepov v primeru razpada Jugoslavije. JLA je na splošno vrednotena zelo negativno. Vrednost koeficienta direktnega vrednotenja v vzorcu Dela in Večera je -1 . Vrednost koeficienta indirektnega vrednotenja v analiziranih uvodnikih Dela je $-0,67$ in -1 v analiziranih uvodnikih Večera. Delo JLA povezuje predvsem s Kosovom: »Na Kosovu se dosedanja represija s pomočjo

armade spreminja v ustrahovanje večinske narodnosti v pokrajini.« (Delo, 21. 2. 1990). Večer v vzorcu negativnost JLA doseže s tem, ko jo predstavi kot nesposobno: *»Toda kot je za jugoslovansko armado že v navadi, so bili tudi pri tem koraku polovičarski.*« (Večer, 3. 7. 1991). Večer pa indirektno negativnost doseže s tem, ko predstavi JLA kot nasprotnika Slovenije: *»V tako imenovani zaključni fazi kroži več različic slovenske osamosvojitve. Najbolj črn scenarij napoveduje zaprte meje z Italijo, Avstrijo in Madžarsko s strani JLA ter odstavljene republiške predstavnike.*« (Večer, 11. 6. 1991).

V času, ko se pri Slovencih pojavi želja po osamosvojitvi, se pojavijo tudi grožnje o uvedbi izrednih ukrepov v primeru slovenske osamosvojitve. Ta objekt percepcije je v vzorcu vrednotilo le Delo. Vrednost koeficient direktnega vrednotenja je -1 . Delo je v vzorcu do uporabe izrednih ukrepov zelo negativno: *»... v katerih generalskih glavah je ostalo še toliko razuma in koliko imajo objektivno moči, da bi preprečili militantno vojaško-pučistično namero ostarelih ali odpisanih glasnikov nečesa, kar zgodovina upravičeno spravlja na svoje zatoхло smetišče.*« (Delo, 14. 3. 1991).

	DELO				VEČER				DNEVNIK			
	Σ lclcm	DV	Σ lclAO	IV	Σ lclcm	DV	Σ lclAO	IV	Σ lclcm	DV	Σ lclAO	IV
JLA	5	-1	6	-0,67	3	-1	4	-1	/	/	/	/
IZREDNI UKREPI	3	-1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/

Tabela 4.2.2.5: Direktno in indirektno vrednotenje objektov percepcije o uporabi sile

Zanimivo je pogledati tudi skupno vrednotenje časopisa, kar bomo imenovali ton časopisa. S tem mislimo na direktno in indirektno vrednotenje objekta percepcije v časopisu (v tabeli označeno DV + IV). Seveda lahko to pogledamo le za tiste objekte percepcije, ki jih je določen časopis v vzorcu vrednotil direktno in indirektno. Takšnih objektov percepcije je v treh analiziranih dnevnikih le 8. Tabela 4.2.2.6 prikazuje rezultate skupnega vrednotenja. Slovenijo sta vrednotila Delo in Večer. Vrednost koeficienta skupnega vrednotenja za Slovenijo v Delu je 0,27, v Večeru 0,26. Vidimo, da je Delo vrednotilo Slovenijo bolj pozitivno kot Večer. Vendar med njima ni bistvenih razlik. Jugoslavijo so v vzorcu vsi trije časniki vrednotili negativno. Dnevnik je bil najbolj negativen do Jugoslavije, $-0,42$, sledi mu Večer $-0,16$, Delo je bilo v splošnem tonu najmanj negativno do Jugoslavije, $-0,15$. Večer in Delo sta do Jugoslavije šibko negativna, medtem ko je Dnevnik Jugoslavijo vrednotil srednje negativno. Večer je v vzorcu edini vrednotil Srbijo direktno in indirektno. Srbija je bila srednje negativno vrednotena, $-0,53$. Prav tako je Večer v vzorcu edini direktno in indirektno vrednotil slovensko gospodarstvo. Slovensko gospodarstvo je bilo negativno vrednoteno,

vendar tukaj govorimo o šibki negativnosti, saj je skupni koeficient le $-0,11$. Delo je bilo do slovenske politike v analiziranih uvodnikih v skupnem vrednotenju pozitivno, gre za šibko pozitivnost $0,13$. Do zvezne politike je bil v vzorcu Večer bolj negativen kot Delo. Delo pa je zvezno politiko večkrat vrednotilo kot Večer. Delo je vrednotilo zvezno politiko z vrednostjo $-0,128$, Večerov koeficient direktnega in indirektnega vrednotenja zavzame vrednost $-0,244$. Socializem je direktno in indirektno vrednotilo v vzorcu le Delo. Socializem je bil vrednoten srednje negativno, $-0,325$. JLA sta tako Delo kot Večer vrednotila negativno. Večer je v vzorcu JLA vrednotil močno negativno, $-0,714$, Delo je v analiziranih uvodnikih JLA vrednotilo srednje negativno, $-0,455$.

	DELO		VEČER		DNEVNIK	
	$\frac{\sum Iclcm}{\sum IclAO}$	DV + IV	$\frac{\sum Iclcm}{\sum IclAO}$	DV + IV	$\frac{\sum Iclcm}{\sum IclAO}$	DV + IV
SLOVENIJA	28	0,273	13	0,256	/	/
JUGOSLAVIJA	21	-0,146	23	-0,159	12	-0,417
SRBIJA	/	/	15	-0,533	/	/
SLOVENSKO GOSPODARSTVO	/	/	9	-0,111	/	/
SLOVENSKA POLITIKA	10	0,134	/	/	/	/
ZVEZNA POLITIKA	36	-0,128	18	-0,244	/	/
SOCIALIZEM	9	-0,325	/	/	/	/
JLA	11	-0,455	7	-0,714	/	/

Tabela 4.2.2.6: Skupno vrednotenje vseh objektov percepcije

5 RAZPRAVA IN SKLEP

Do leta 1991 je bila Slovenija del Jugoslavije, ki je bila socialistična država in takšen je bil tudi njen medijski sistem. Leta 1948 je prišlo do spora med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo in Jugoslavija je državni socializem spremenila v samoupravni socializem. Sprememba političnega sistema je vplivala tudi na medijski sistem. Samoupravni socializem je zahteval informiranega državljana, zaradi česar se je povečala vloga medijev in ti niso bili več samo prenosniki propagandnih sporočil oblasti. Jugoslovanski mediji so se od ostalih medijev v socialističnih državah razlikovali tudi po ekonomski neodvisnosti od oblasti. Ekonomska neodvisnost jim je dajala večjo svobodo. Tudi zakonodaja Jugoslavije je bila liberalnejša kot zakonodaje drugih socialističnih držav. Od ostalih socialističnih sistemov je jugoslovanske medije ločevala tudi odprtost v svet. Ugotovili smo, da bi lahko zaradi teh svoboščin jugoslovanski medijski sistem uvrstili med socialistično demokratične medijske sisteme, vendar ga vpliv, poskusi vplivanja oblasti in mehanizmi nadzorovanja oddaljujejo od idealno tipskega medijskega sistema.

Slovenski medijski sistem se od jugoslovanskega ni dosti razlikoval. Vendar pa so obstajale določene razlike med slovenskim mediji in mediji ostalih jugoslovanskih republik. Slovenski mediji so bili kakovostnejši od jugoslovanskih medijev. Na to je mogoče vplivalo tudi to, da je bila Slovenija v svet še bolj odprta od ostalih jugoslovanskih republik. Slovenija je bila odprta v evropski komunikacijski prostor. Te lastnosti slovenski medijski sistem bolj približajo socialističnemu demokratičnemu medijskemu sistemu. Vendar tudi Slovenijo od idealno tipskega socialističnega demokratičnega sistema oddaljujejo vpliv in poskusi vplivanja oblasti. Poskus vpliva je bil, npr. zaželeno članstvo novinarjev v ZKS, kar sovпада s hegemonistično tezo o posrednem poskusu vplivanja oblasti. Preko novinarjev in urednikov je politika posredno vplivala na medije in medijske vsebine. Vpliv oblasti na slovenske medije je bil tudi bolj neposreden, zaplembe Katedre in Mladine, cenzura.

Za leta pred odcepitvijo naj bi veljalo, da so bila to leta največje medijske svobode. Vplivi oglaševalcev niso prihajali do izraza v takšni meri kot danes, pa tudi poskusi vplivanja oblasti so bili manjši kot v preteklosti. O poskusu vplivanja priča interno pismo ministrstva za informiranje, ki je medijem narekovalo pro-osamosvojitveno propagando, ki naj bi bralce usmerjali k odcepitvi. Vendar objava tega pisma v Dnevniku kaže na relativno svobodo medijev in na manjši strah pred oblastjo.

Slovenija je bila del jugoslovanskega socialističnega sistema, vendar je bil njen medijski sistem v nekaterih pogledih bolj demokratičen kot jugoslovanski. Z analizo slovenskih dnevnikov smo to želeli tudi pokazati. Ugotoviti pa smo želeli tudi, če so slovenski časniki usmerjali svoje bralce k osamosvojitvi Slovenije, torej, ali so sledili interesom oblasti, o čemer govori hegemonistična teorija. Domnevali smo, da so časniki svoje bralce k osamosvojitvi usmerjali, če so temama o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji posvečali več pozornosti, kar smo preverili z analizo funkcije prednostnega tematiziranja. Svoje bralce pa so časniki usmerjali tudi, če so ustvarjali negativno podobo o Jugoslaviji ter pozitivno podobo o Sloveniji, torej podobo, ki bi bralcem govorila, da bo Sloveniji bolje, če bo samostojna.

V prvem delu analize smo z analizo funkcije prednostnega tematiziranja preverjali, ali so slovenski časniki več pozornosti posvečali temama o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji kot drugim temam. Analizirana enota je bil uvodnik, preko katerega pride funkcija prednostnega tematiziranja najbolj do izraza. Uvodnik smo opredelili kot žanr funkcije prednostnega tematiziranja zaradi dveh značilnosti. Prvič, ker je uvodnik glas občila, ki ga redni bralci časnika dojemajo kot nekaj, kar sovпада z njihovim mišljenjem, ideologijo, mu zato bolj verjamejo. Drugič pa je uvodnik za funkcijo prednostnega tematiziranja primeren zaradi svoje interpretativne narave, ki dopušča subjektivnost. V analizi smo odkrili, da so časniki v kritičnih letih pred razpadom v uvodnikih dajali prednost temam o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji. Naš vzorec je obsegal 235 uvodnikov v obdobju od 1987 do 1992. Od tega jih je bilo kar 138 oziroma skoraj 60 % na temo Jugoslavije ali Slovenije v Jugoslaviji. Ostalih 40 % pa se je ukvarjalo s temami kot so zunanja politika, šport, ekološki problemi ... Delo je kar 61 % uvodnikov posvetil temama o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji. Do izpostavljanja tem o Jugoslaviji ali Sloveniji bi lahko prišlo tudi zato, ker je bilo Delo najmanj svobodno s strani oblasti zaradi največjega krog bralcev. Tudi Večer je dajal prednost temama o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji, kar 58 % vseh uvodnikov iz vzorca je bilo napisanih o teh dveh temah. Dnevnik je temam o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji posvetil 55 % uvodnikov iz vzorca. Vendar je Dnevnik poseben primer. Ta namreč šele leta 1992 uvede uvodnik, Dnevnikov komentar, kot redno rubriko. Pred letom 1992 pa je uvodnik občasen. V najbolj kritičnih letih, 1990 in 1991, se Dnevnik uvodniku skoraj popolnoma izogne. V našem vzorcu so namreč v tem času le trije Dnevnikovi komentarji. Mogoče je, da se je Dnevnik namenoma izognil pisanju uvodnikov, da se v kritičnih trenutkih ne bi opredeljeval. Vemo pa tudi, da je bil Dnevnik zaplenjen, ko je objavil interno pismo Ministrstva za informiranje, namenjeno urednikom medijskih hiš, ki je govorilo o tem, da naj mediji izvajajo pro-

osamosvojitveno propagando. Torej je druga možna razlaga o izpuščanju uvodnikov ta, da se je Dnevnik pisanju uvodnikov izognil zaradi obstoja časopisa.

Vsi trije obravnavani časopisi so o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji pisali v več kot polovici uvodnikov, 59 %. Slovenski dnevniki so več pozornosti posvečali tema temama, kot vsem ostalim temam skupaj. Zaradi časovne oddaljenosti od problema, učinkov funkcije prednostnega tematiziranja ne moremo dokazovati. Lahko pa bi predpostavili, da je rezultat plebiscita dober kazalec učinkovitosti funkcije prednostnega tematiziranja v slovenskih tiskanih občilih.

Poleg dajanja prednosti temama o Jugoslaviji in Sloveniji v Jugoslaviji nas je zanimalo, ali so slovenski dnevniki poskušali ustvariti o Jugoslaviji in Sloveniji in drugih pomembnih akterjih podobe, ki bi lahko bralce usmerjali k osamosvojitvi Slovenije. V drugem delu analize smo se ukvarjali z vrednotenjem v slovenskih tiskanih občilih. Za preverjanje morebitne konstrukcije podob smo uporabili Osgoodovo metodo analize vrednostno določenih trditev. Vzorec je sestavljalo 138 uvodnikov, ki so v prvem delu analize zadostili kriteriju, torej uvodniki, ki so govorili o Jugoslaviji ali Sloveniji v Jugoslaviji.

Delo je v analiziranih uvodnikih negativno vrednotilo Jugoslavijo, Srbijo, Kosovo, jugoslovansko gospodarstvo, gospodarsko krizo, jugoslovansko ekonomsko politiko, zvezno politiko, JLA ter uporabo izrednih ukrepov. Pozitivno je Delo vrednotilo Slovenijo, zmerno jugoslovansko politiko in kapitalizem. Negativno vrednotenje Jugoslavije, njenih organov, gospodarstva in armade kaže, da je Delo v analiziranem vzorcu ustvarjalo negativno podobo o Jugoslaviji. Pozitivno vrednotenje Slovenije pa kaže na pro-osamosvojitveno usmerjenost Dela v analiziranem vzorcu. Negativnost Dela do Jugoslavije je lahko izhajala iz tega, da je bilo Delo pod največjim nadzorom oblasti, ta pa je v tem času želela ustvarjati negativno podobo Jugoslavije. Zanimivo pa je, da je Delo indirektno negativno vrednotilo tudi slovensko politiko. Pregled trditev je pokazal, da je Delo do slovenske politike negativno v času, ko je v Sloveniji že obstajal politični pluralizem. Delova negativnost do slovenske politike kaže, da se je končala doba, ko si mediji zaradi strahu pred sankcijami niso upali biti kritični do oblasti.

Večer je negativno vrednotil Jugoslavijo, Srbijo, Kosovo, zahodni svet, slovensko gospodarstvo, gospodarsko krizo, zvezno politiko in JLA. Pozitivno sta bili v Večeru vrednoteni le Slovenija in slovenska politika. Večer je Slovenijo vrednotil najbolj pozitivno. Hkrati pa je bil tudi zelo negativen do Jugoslavije in drugih entitet povezanih z Jugoslavijo, npr. JLA in zvezne politike. V Večeru je močno izražena slovenska domoljubnost. Kot tak je Večer svoje bralce nagovarjal k pozitivnim stališčem o Sloveniji in vzpodbujal negativnost do

Jugoslavije. Ti podatki nam pokažejo, da je bil Večer v analiziranem vzorcu od vseh treh časnikov zajetih v analizo najbolj pro-osamosvojitveno usmerjen.

V vzorcu uvodnikov Dnevnika nismo našli veliko vrednotenja. Dnevnik je bil negativen do Jugoslavije, slovenskega gospodarstva, jugoslovanske ekonomske politike, zvezne politike ter jugoslovanskih ustavnih in zakonskih sprememb. V analiziranem vzorcu je Dnevnik pozitivno vrednotil le zmerno jugoslovansko politiko. Ustvarjanje pozitivne podobe zmerne dela jugoslovanske politik bi lahko potrdilo domnevo, da je Dnevnik navijal za konfederacijo. To domnevo bi lahko potrdila tudi objava internega pisma slovenskega Ministrstva za informiranje, ki je narekovalo časnikom pro-slovensko propagando. Mogoče je, da je Dnevnik pismo objavil v znak protesta in želel ljudem pokazati, da tudi slovenska oblast daje ukaze in da se stanje v samostojni Sloveniji ne bo dosti spremenilo. Dnevnik Slovenije, razen njenega gospodarstva, ni vrednotil. Dnevnik v analiziranih uvodnikih ni vodil pro-osamosvojitvene propagande, tako kot Delo in Večer.

Rezultati naše analize so pokazali, da slovenski mediji ob koncu osemdesetih let dvajsetega stoletja niso bili tipični mediji socialističnih držav, za katere naj bi bila značilna propagandna funkcija medijev, s tem pa naj bi bile medijske vsebine različnih časnikov homogene. Med analiziranimi slovenskimi časniki obstajajo razlike – v vsebini in vrednotenju. Medijske vsebine v treh analiziranih časnikih niso popolnoma identične. To nam pokažeta tako analiza prednostnega tematiziranja kot analiza vrednostno določenih trditev. Pregled uvodnikov nam pokaže, da so se časopisi ukvarjali z različnimi temami. Dnevnik je veliko prostora namenjal okoljevarstvenim temam, Večer se je ukvarjal z lokalnimi novicami, Delo pa z mednarodnimi odnosi. Tudi pregled rezultatov analize vrednostno določenih trditev pokaže, da analizirani časniki niso najbolj tipični za socialistične medijske sisteme. Časniki so različne akterje različno vrednotili. Res pa je, da med Delom in Večerom obstaja podobnost v smeri vrednotenja. Vendar ne moremo zaključiti, da so bili enolični, kar je ena glavnih značilnosti socialističnih medijskih sistemov.

Menimo, da so analizirani časniki pisali v skladu z interesi oblasti, ki je podpirala spremembo ureditve v Jugoslaviji. Na relativno veliko svobodo slovenskih medijev kaže Delova kritika slovenske politike. Ampak Delo ni kritiziralo odločitve slovenske politike o samostojnosti, ampak je slovenske politike kritiziralo, ker niso dovolj hitro sprejeli zakonov, ki so bili potrebni za izvedbo plebiscita. Slovenski mediji so osamosvojitve Slovenije podpirali in s tem pisali v skladu z interesi obstoječe oblasti, kar sovpada s hegemonistično tezo, ki pravi, da mediji pomagajo konstruirati svet, ki je v interesih oblasti. Podpiranje interesov oblasti slovenskih medijev, kljub precejšnji liberalizaciji, vseeno slovenske medije v prvi vrsti uvršča

med socialistične medijske sisteme. Rezultati analize so pokazali, da so slovenski mediji gradili podobo o Sloveniji, ki je boljša od Jugoslavije in Jugoslaviji, ki zavira Slovenijo pri razvoju. Glede na rezultat plebiscita lahko rečemo, da so tudi volivci imeli skladne podobe, torej podobo o negativni Jugoslaviji in pozitivni Sloveniji. Teoriji medijskih učinkov še ni uspelo dokazati neposrednega vpliva na stališča ljudi in posledično na njihova dejanja. Zato ne moremo zaključiti, da so Delo, Večer in Dnevnik s konstruiranjem podobe Slovenije in Jugoslavije neposredno vplivali na rezultat plebiscita. To lahko samo domnevamo.

6 LITERATURA

- Barrera, Carlos, Fernando Ruiz (2000): Newspapers' struggle for survival in authoritarian regimes: The example of Madrid (Spain) and La Opinion (Argentina). *Public* 7(4), 69–84.
- Bijelica, Mihailo (1985): *Velike bitke za slobodu štampe*. Beograd: Narodna knjiga.
- Coman, Mihail (2000): Developments in journalism theories about media “transition” in central and eastern Europe 1990–99. *Journalism studies* 1(1), 35–56.
- Curran, J., Seaton, J. (1985): *Power without responsibility: The press and broadcasting in Britain*. Methuen: London in New York.
- Edy, Jill A., Althaus, Scott L., Phalen, Patricia F. (2002): »Using news abstract to report news agendas«. *V Journalism and mass communication quarterly* let. 82(2). Dostopno na <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2207/citation.asp> (24. julij 2006).
- Gandy, Oscar H. Jr. (1992): *Beyond agenda setting: Information subsidies and public oplicity*. Norwood: ALEX Publishing Corporation.
- Globočnik, J., Globočnik, M., Segalla, A. (2000): *Zgodovina na maturi*. Ljubljana: NUK.
- Gulyas, Agnus (2001): Communist media economics and the cosumer. *Journal of media management* 3(2), 74–81.
- Hardt, Hanno (2001): *Social Theories of the Press*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Hulteng, John L., Nelson Roy Paul (1983): *The fourth estate: The informal appraisal of the news and opinion media*. New York: Harper & Row Publishers.
- Hynds, Ernest C. (1984): Editorial opinions still have vital roles at most newspapers. *Journalism quarterly* 61(3), 634–639.
- Jerovšek, Janez (2003): Mediji in tranzicija. *Ampak: mesečnik za kulturo, politiko in gospodarstvo* 4(12), 22–23.
- Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarstva*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Krleža, Miroslav (1967): *Enciklopedija leksografskog zavoda*. Zagreb: Jugoslovanski leksikografski zavod.

- Lange, Yasha, Palmer, Andrew (1996): *Mediji in volitve*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Manheim, Jarol B., Albritton, Robert B. (1984): Changing national images: International Public relations and media agenda setting. *American political science review*, 78(3), 641–657.
- McNair, Brian (1995): *An introduction to political communication*. Routledge: London.
- Nedelkovski, Živko (1986): Domašaji i promašaji naše političke propagande. *Novinarstvo* 22(1/2), 7–18
- Oblak, Tanja (2000): Problematizacija modela »prednostnega tematiziranja«: Primer analize medijskega poročanja o vstopanju Slovenije v EU. *Teorija in praksa* 37(1), 96–115.
- Pirjevec, Jože (1995): *Jugoslavija: Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Lipa.
- Rodger, Ron et al. (2004): Two Papers in Joint Operating Agreement Publish Meaningful Editorial Diversity. *Newspapers research journal* 25(4), 104–109.
- Salwen, Michael B. (1987): Mass media issue dependency and agenda-setting. *Communication research report* 4(1), 26–31.
- Salwen, Michael B. (1988): Setting the Agenda for Environmental News: The Effects of Media and Public Characteristics. *Communication reserch reports* 5(1), 52–57.
- Slavković, Dušan (1984): Klasni karakter novinske informacije. *Novinarstvo* 20(3/4), 35–38.
- Splichal, Slavko (1990): *Analiza besedil: Statistična obravnava jezikovnih podatkov v družboslovnih raziskavah*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Splichal, Slavko (1992): *Izgubljene utopije? Paradoksi množičnih medijev in civilne družbe v postsocializmu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Splichal, Slavko (2000): Novinarji in novinarstvo. V: Slavko Splichal (ur.) *Vregov zbornik*, 47–56. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje: Fakulteta za družbene vede.
- Splichal, Slavko, Vreg, France (1986): *Množično komuniciranje in razvoj demokracije*. Ljubljana: Komunist.

- Suntgae, Hu (2005): *“Beyond cognition: Influence of presidential campaign news on voters` perception and judgement”*. New York: International communication association, Annual report.
- Tomanić Trivundža, Ilija (2006): Many voices, one picture. Photographic coverage of foreign news in Slovenia daily press (1980, 2004). *Javnost/The Public* 13(2), 21–40.
- Vreg, France (2002): *Feljton. Novinarske, polliterarne in literarne oblike na Slovenskem*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vreg, France. (1980): *Javno mnenje in samoupravna demokracija*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- Walgrave, Stefaan, Van Aelst, Peter (2006): The Contingency of the Mass Media's Political Agenda Setting Power: Toward a Preliminary Theory. *Journal of communications* 56 (1), 88–109.
- Watts, Duncan (1997): *Political communication today*. Manchester: Manchester University Press.
- Wikipedia: Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Dostopno na http://sl.wikipedia.org/wiki/SHS_%28dr%C5%BEava%29 (23. avgust 2006).

7 PRILOGA

PRILOGA A: Seznam uvodnikov, ki so bili zajeti v analizo prednostnega tematiziranja in analizo vrednostno določenih trditev

ČASOPIS	DATUM	LETO	DAN	NASLOV
Delo	13. 3.	1987	čet	<i>Upravičiti drugačnost</i>
Delo	3. 4.	1987	pet	<i>Kako do ravnotežja</i>
Delo	18. 5.	1987	pon	<i>Še kampi so predragi</i>
Delo	5. 9.	1987	sob	<i>Slovenska drugačnost</i>
Delo	28. 9.	1987	pon	<i>Tudi prireditve le če...</i>
Delo	20. 10.	1987	tor	<i>O krizi le "ex cathedra"?</i>
Delo	11. 11.	1987	sre	<i>Delegati v časovnem primežu</i>
Delo	3. 12.	1987	čet	<i>Prazvok krize</i>
Delo	25. 12.	1987	pet	<i>Sindikalen skok v stavke</i>
Delo	4. 1.	1988	pon	<i>Dobro jutro</i>
Delo	26. 1.	1988	tor	<i>Kriza gluhih</i>
Delo	17. 2.	1988	sre	<i>Ne le poštni nabiralnik</i>
Delo	10. 3.	1988	čet	<i>Prednost argumentom</i>
Delo	1. 4.	1988	pet	<i>Nevarni tezi</i>
Delo	23. 4.	1988	sob	<i>Partija ponuja roko</i>
Delo	16. 5.	1988	pon	<i>Ozadje zaupnice</i>
Delo	7. 6.	1988	tor	<i>Malo optimizma</i>
Delo	29. 6.	1988	sre	<i>Zadnja bitka</i>
Delo	21. 7.	1988	čet	<i>Nepredvidljivost v skupščini</i>
Delo	26. 9.	1988	pon	<i>Poziv k linču?</i>
Delo	18. 10.	1988	tor	<i>Vračanje k razumu</i>
Delo	1. 12.	1988	čet	<i>Partner za Evropo?</i>
Delo	23. 12.	1988	pet	<i>Nemoč je v nas samih</i>
Delo	24. 1.	1989	tor	<i>Neogibni pluralizem</i>
Delo	9. 3.	1989	čet	<i>Vizumska karantena</i>
Delo	31. 3.	1989	pet	<i>Rešitev, ki je ni</i>
Delo	22. 4.	1989	sob	<i>Čisto resen vic</i>
Delo	6. 6.	1989	tor	<i>Trg in "kaplarji"</i>
Delo	28. 6.	1989	sre	<i>Papir za podpis</i>
Delo	11. 8.	1989	pet	<i>Obisk iz ZDA</i>
Delo	2. 9.	1989	sob	<i>Strojevodja v socializmu</i>
Delo	17. 10.	1989	tor	<i>Neuspela prevara</i>
Delo	8. 11.	1989	sre	<i>Statisti v nečastni igri</i>
Delo	22. 12.	1989	pet	<i>Velike težave z razprševanjem</i>
Delo	30. 1.	1990	tor	<i>Na zatožni klopi</i>
Delo	21. 2.	1990	sre	<i>Armada spet koraka</i>
Delo	6. 4.	1990	pet	<i>Narod piše zgodovino</i>
Delo	28. 4.	1990	sob	<i>Politična ali strokovna vlada</i>
Delo	21. 5.	1990	pon	<i>"Upornik" z razlogom</i>

Delo	12. 6.	1990	tor	<i>Več kot protokol</i>
Delo	26. 7.	1990	čet	<i>Duh kraljevine SHS</i>
Delo	1. 10.	1990	pon	<i>Zbogom JLA</i>
Delo	23. 10.	1990	tor	<i>Časi, črni kot premog</i>
Delo	14. 11.	1990	sre	<i>Plebiscitni izziv</i>
Delo	6. 12.	1990	čet	<i>Blokada</i>
Delo	28. 12.	1990	pet	<i>Federalci izsiljujejo</i>
Delo	7. 1.	1991	pon	<i>Ni tragedija temveč nuja</i>
Delo	14. 3.	1991	čet	<i>Predsednikov puč</i>
Delo	5. 4.	1991	pet	<i>Preudarno, a hitro</i>
Delo	11. 6.	1991	tor	<i>Očiščevanje z umazano vodo</i>
Delo	3. 7.	1991	sre	<i>Hunta prevzela oblast</i>
Delo	25. 7.	1991	čet	<i>Zmenimo se že enkrat</i>
Delo	16. 8.	1991	pet	<i>Politična narava suspenza</i>
Delo	30. 9.	1991	pon	<i>Večeri poezije</i>
Delo	22. 10.	1991	tor	<i>Bili so tudi naša preteklost</i>
Delo	28. 1.	1992	tor	<i>Tudi drugi mislijo na nas</i>
Delo	19. 2.	1992	sre	<i>Začetek "sezone"</i>
Delo	25. 4.	1992	sob	<i>Potrpeti?</i>
Delo	23. 7.	1992	čet	<i>Spolzka skupščinska tla</i>
Delo	5. 9.	1992	sob	<i>Začelo se je</i>
Dnevnik	18. 2.	1987	sre	<i>V morju besed</i>
Dnevnik	13. 3.	1987	čet	<i>Zapleti z nagrajevanjem</i>
Dnevnik	9. 6.	1987	tor	<i>Kaj pravzaprav želimo</i>
Dnevnik	1. 7.	1987	sre	<i>Generali po bitki</i>
Dnevnik	25. 12.	1987	pet	<i>Sto izgovorov za aroganco</i>
Dnevnik	4. 1.	1988	pon	<i>(Ne)srečno 1988</i>
Dnevnik	26. 1.	1988	tor	<i>Prepisi in javnost</i>
Dnevnik	10. 3.	1988	čet	<i>Predlagam program ...</i>
Dnevnik	16. 5.	1988	pon	<i>Veliko užaljenih še več razočaranih</i>
Dnevnik	3. 9.	1988	sob	<i>O "tehnoških presežkih"</i>
Dnevnik	26. 9.	1988	pon	<i>Srečni smo zborujemo</i>
Dnevnik	9. 11.	1988	sre	<i>Kadri</i>
Dnevnik	24. 1.	1989	tor	<i>Nas prehitevajo tudi Sovjeti</i>
Dnevnik	6. 6.	1989	tor	<i>Za odprto igro</i>
Dnevnik	28. 6.	1989	sre	<i>Sporno zaporedje</i>
Dnevnik	11. 8.	1989	pet	<i>Svetovna ura kaže čas federacije...</i>
Dnevnik	25. 9.	1989	pon	<i>Konfigurativna družba se predstavi</i>
Dnevnik	17. 10.	1989	tor	<i>Protireformacijsko dušebrižništvo?</i>
Dnevnik	22. 12.	1989	pet	<i>Armada</i>
Dnevnik	11. 6.	1991	tor	<i>Notranje meje</i>
Dnevnik	27. 12.	1991	pet	<i>Pogreti recepti</i>
Dnevnik	14. 8.	1992	pet	<i>Politični (ne)okus</i>
Večer	18. 2.	1987	sre	<i>Prvi obisk</i>

Večer	13. 3.	1987	čet	<i>Staro preveč novo</i>
Večer	25. 4.	1987	sob	<i>Naše zadružništvo</i>
Večer	5. 9.	1987	sob	<i>Tamovcem</i>
Večer	28. 9.	1987	pon	<i>Festival besed čaka delo</i>
Večer	3. 12.	1987	čet	<i>Trije vidiki</i>
Večer	26. 1.	1988	tor	<i>Zmanjkalo vneme</i>
Večer	17. 2.	1988	sre	<i>Vznemirljiva upočasnitev</i>
Večer	10. 3.	1988	čet	<i>Še drugi "vlak"</i>
Večer	1. 4.	1988	pet	<i>Poti na križišču ali enosmerna prednost</i>
Večer	23. 4.	1988	sob	<i>Soglasje kot usoda</i>
Večer	16. 5.	1988	pon	<i>Stari scenarij?</i>
Večer	7. 6.	1988	tor	<i>Kupec naj odloči!</i>
Večer	29. 6.	1989	sre	<i>"Mini" kongres KPSZ</i>
Večer	21. 7.	1988	čet	<i>Naši "evergreeni"</i>
Večer	12. 8.	1988	pet	<i>Bodo avtomobili čakali kupce?</i>
Večer	26. 9.	1988	pon	<i>Plaz vse nevarnejši</i>
Večer	18. 10.	1988	tor	<i>Odhod ni tragedija</i>
Večer	23. 12.	1988	pet	<i>Cene pa letijo</i>
Večer	24. 1.	1989	tor	<i>Odstopanja niti za korak</i>
Večer	9. 3.	1989	čet	<i>Pesek v oči?</i>
Večer	31. 3.	1989	pet	<i>Nesoglasja in kri</i>
Večer	22. 4.	1989	sob	<i>Ustava v razpravi</i>
Večer	15. 5.	1989	pon	<i>Novi ljudje, nov slog?</i>
Večer	6. 6.	1989	tor	<i>Varljiva bližnjica</i>
Večer	28. 6.	1989	sre	<i>Po meri javne razprave</i>
Večer	25. 9.	1989	pon	<i>7 milijonov revežev</i>
Večer	17. 10.	1989	tor	<i>Stečaj</i>
Večer	8. 11.	1989	sre	<i>Slovenski miličniki domov</i>
Večer	30. 1.	1990	tor	<i>Na svidenje v vojni</i>
Večer	21. 2.	1990	sre	<i>Vojska namesto dialoga</i>
Večer	15. 3.	1990	čet	<i>Slovenija naj plača</i>
Večer	6. 4.	1990	pet	<i>Poln želodec in svobodna beseda</i>
Večer	12. 6.	1990	tor	<i>Po šok terapiji – novi šoki</i>
Večer	26. 7.	1990	čet	<i>Vrnitev iz sence</i>
Večer	23. 10.	1990	tor	<i>Politika že, kaj pa ekonomija?</i>
Večer	14. 11.	1990	sre	<i>Pasti</i>
Večer	28. 12.	1990	pet	<i>Krmilo in pedala</i>
Večer	7. 1.	1991	pon	<i>Hitropotezni šah</i>
Večer	29. 1.	1991	tor	<i>Pamet še pred orožjem</i>
Večer	20. 2.	1991	sre	<i>Psst, zbogom Jugoslavija?!</i>
Večer	14. 3.	1991	čet	<i>13. marec ima zgodovino</i>
Večer	5. 4.	1991	pet	<i>Kvadratura jugoslovanskega kroga</i>
Večer	26. 4.	1991	sob	<i>Nadležno vprašanje osamosvojitve</i>
Večer	11. 6.	1991	tor	<i>Past zaključne faze</i>

Večer	3. 7.	1991	sre	<i>Vojski lasten udar</i>
Večer	25. 7.	1991	čet	<i>Toplo in hladno</i>
Večer	16. 8.	1991	pet	<i>Nova ofenziva</i>
Večer	7. 9.	1991	sob	<i>Poskus v Haagu</i>
Večer	13. 11.	1991	sre	<i>Ločitev siamskih dvojčkov</i>
Večer	6. 1.	1992	tor	<i>Svoboda razumu</i>
Večer	3. 4.	1992	pet	<i>Težko uresničljiva želja</i>
Večer	25. 4.	1992	sob	<i>Beg od beguncev?</i>
Večer	18. 5.	1992	pon	<i>Zahod se je zganil</i>
Večer	14. 8.	1992	pet	<i>Zločince pred sodišče</i>
Večer	3. 12.	1992	čet	<i>Potrebujemo predah</i>

PRILOGA B: Matrika podatkov analize vrednostno določenih trditvev

Zaporedna številka	Datum	Časopis	Vir trditve	AO1	AO1*	Vez	cm	AO2	AO2*
00001	05 09 87	1	0014	0001	0001	2		1009	1009
00002	05 09 87	1	0014	3001	3284	1		0001	0001
00003	05 09 87	1	0014	1001	1001	1		1004	1004
00004	05 09 87	1	0014	1001	1001	1		1008	1008
00005	05 09 87	1	0014	1001	1001	1		1003	1003
00006	05 09 87	1	0014	0001	0001	1		0003	0003
00007	05 09 87	1	0014	0001	0001	1		0004	0004
00008	05 09 87	1	0014	0001	0001	1		0005	0005
00009	05 09 87	1	0014	0001	0001	1		0008	0008
00010	05 09 87	1	0014	0001	0001	1		0007	0007
00011	05 09 87	1	0014	0001	0001	1		0006	0006
00012	05 09 87	1	0014	0001	0001	1		1448	1009
00013	12 03 87	1	0014	3035	3035	2	1		
00014	03 04 87	1	0014	1002	1002	2	1		
00015	03 04 87	1	0014	1026	1018	1		1029	1018
00016	03 04 87	1	0014	1035	1018	1		3005	3001
01068	25 04 92	2	0015	0001	0001	2		6049	8062
01069	25 04 92	2	0015	0001	0001	1		0002	0002
01070	18 05 92	2	0015	0001	0001	1		0003	0003
01071	18 05 92	2	0015	0001	0001	2		6208	6208
01072	18 05 92	2	0015	0001	0001	2		1126	1009
01073	18 05 92	2	0015	0001	0001	2		1477	1009
01074	18 05 92	2	0015	0001	0001	1	1		
01075	18 05 92	2	0015	0001	0001	2	2		
01076	18 05 92	2	0015	0001	0001	2	2		
01077	14 08 92	2	0015	8120	8120	1		0003	0003
01078	14 08 92	2	0015	0003	0003	2		6389	3198
01079	14 08 92	2	0015	6389	3198	2		0003	0003
01080	14 08 92	2	0015	0003	0003	2		6388	3198
01081	14 08 92	2	0015	0003	0003	2		3339	3306
01082	03 12 92	2	0015	6415	6089	1		3624	3624
01083	03 12 92	2	0015	0001	0001	1		3626	3063
01301	10 03 88	3	0016	0001	0001	1		3060	3058
01302	10 03 88	3	0016	0003	0003	2		3060	3058
01303	10 03 88	3	0016	0002	0002	1		3582	4056
01304	10 03 88	3	2002	2001	2001	2	1		
01305	26 09 88	3	0016	0002	0002	2	1		
01306	26 09 88	3	3459	0002	0002	2	1		
01307	26 09 88	3	3459	0002	0002	2		3063	3063
01308	26 09 88	3	3459	0002	0002	1		3306	3306
01309	26 09 88	3	0016	0008	0008	1		0002	0002
01310	26 09 88	3	0016	2002	2039	2		3063	3063
01311	26 09 88	3	0016	2020	2020	2		3063	3063
01312	11 08 89	3	0016	8161	8161	2		4098	3574
01313	11 08 89	3	0016	0002	0002	2		6049	8062
01314	11 08 89	3	0016	0002	0002	2		4098	3574
01315	02 09 89	1	0014	3197	3284	2	1		
01316	02 09 89	1	0014	3197	3284	1		1079	1009

V matriki so zapisane trditve, ki smo jih v uvodnikih prepoznali kot vrednotenje akterjev.

Stolpec 1: zaporedna številka trditve.

Stolpec 2: datum izdaje uvodnika.

Stolpec 3: časopis, v katerem je bil uvodnik, 1 – Delo, 2 – Večer, 3 – Dnevnik.

Stolpec 4: vir trditve, večinoma so to bili 14 – Delo, 15 – Večer, 16 – Dnevnik. V nekaterih primerih so avtorji uporabljali zunanje vire; te smo posebej označili.

Stolpec 5: objekti percepcije ena oziroma akterji.

Stolpec 6: glede na podobnost agregirani objekti percepcije.

Stolpec 7: vez, ki je objekt percepcije povezovala z občim pomenom ali objektom percepcije dva. Vez je lahko bila povezovalna ali ločevalna. 1 – ločevalno usmerjeno, 2 – povezovalno usmerjeno vezalo.

Stolpec 8: obči pomen. V primerih direktnega vrednotenja. Kadar je bil obči pomen negativen smo ga označili z 1, v primerih, ko je bil pozitiven, smo ga označili z 2.

Stolpec 9: obči pomen dva. V primerih indirektnega vrednotenja

Stolpec 10: glede na podobnost agregirani objekti percepcije dva.